

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра української мови, літератури та методики викладання

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Методика формування морфологічної компетентності в учнів 7-х класів
у процесі вивчення прислівника

Виконала:

Селюк Яна Миколаївна,

Спеціальність: 014 Середня освіта

Предметна спеціальність: 014 Середня
освіта (Українська мова і література)

Освітній ступінь: магістр

Науковий керівник:

кандидат філологічних наук, доцент,
Медвідь Наталія Сергіївна.

Допущено до захисту

«24» листопада 2024 року

Завідувач кафедри: *[Підпис]*

доктор педагогічних наук, професор,

Гоголь Наталія Валеріївна

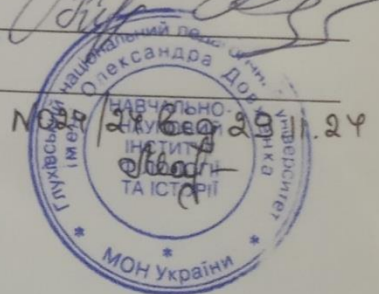
Дата захисту: «07» грудня 2024 року

Оцінка 96 А

Підписи членів ЕК:

[Підписи членів ЕК]

Глухів – 2024

АНОТАЦІЯ

Магістерська робота присвячена актуальній педагогічній проблемі – формуванню морфологічної компетентності в учнів 7-х класів у процесі вивчення прислівника. У дослідженні визначено основні теоретичні засади та обґрунтовано методичні підходи до формування знань, умінь і навичок, пов'язаних із цією частиною мови.

Метою роботи є розробка, апробація та оцінка ефективності методичної системи навчання, яка сприяє успішному засвоєнню учнями знань про прислівник, його граматичні особливості, стилістичні функції та практичне застосування у мовленні.

У роботі висвітлено психолого-педагогічні аспекти навчання морфології в закладах загальної середньої освіти, розкрито значення морфологічної компетентності як складової мовної освіти, а також специфіку вікових особливостей семикласників. Робота базується на діяльнісному підході, індивідуалізації та інтерактивних формах навчання.

Методичний розділ магістерської роботи містить завдання, вправи, тестові матеріали, що спрямовані на закріплення знань про прислівник, а також розвиток комунікативних і творчих навичок учнів. Результати педагогічного експерименту підтвердили ефективність запропонованих методичних підходів: спостерігалось підвищення рівня морфологічної компетентності школярів та їх зацікавленості у вивченні мови.

Робота має практичну цінність для вчителів-словесників, методистів та викладачів педагогічних закладів, оскільки пропонує інноваційні підходи до навчання морфології та формування ключових компетентностей учні у галузі української мови.

Ключові слова: *морфологічна компетентність, методика навчання, прислівник, граматичні категорії, мовленнєва діяльність, інтерактивні форми навчання, система вправ, культура мовлення.*

ANNOTATION

The master's thesis is devoted to an actual pedagogical problem - the formation of morphological competence in 7th grade students in the process of studying the adverb. The study identifies the main theoretical foundations and substantiates methodological approaches to the formation of knowledge, skills and abilities related to this part of speech.

The purpose of the study is to develop, test and evaluate the effectiveness of a methodological teaching system that contributes to the successful acquisition of knowledge about the adverb, its grammatical features, stylistic functions and practical application in speech.

The paper highlights the psychological and pedagogical aspects of teaching morphology in secondary school, reveals the importance of morphological competence as a component of language education, as well as the specifics of the age characteristics of seventh-graders. The work is based on an activity-based approach, individualization and interactive forms of learning.

The practical section of the master's thesis contains tasks, exercises, and test materials aimed at consolidating knowledge of the adverb, as well as developing students' communication and creative skills. The results of the pedagogical experiment confirmed the effectiveness of the proposed methodological approaches: there was an increase in the level of morphological competence of students and their interest in learning the language.

The work is of practical value for language teachers, methodologists and teachers of pedagogical institutions, as it offers innovative approaches to teaching morphology and forming key competencies of students in the field of Ukrainian language.

Key words: *morphological competence, teaching methods, adverb, grammatical categories, secondary school, speech activity, interactive forms of teaching, system of exercises, culture of speech.*

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи формування морфологічної компетентності	
1.1. Вікові особливості учнів 7-х класів	10
1.2. Визначення морфологічної компетентності	13
1.3. Основні компоненти морфологічної компетентності	18
1.4. Прислівник як об'єкт вивчення у шкільному курсі української мови	21
РОЗДІЛ 2. Практичні аспекти формування морфологічної компетентності у процесі вивчення прислівника	
2.1. Розвиток морфологічної компетентності семикласників у сучасному освітньому просторі	30
2.2. Аналіз підручників НУШ з української мови для 7-го класу як основи формування морфологічної компетентності	37
2.3. Рекомендації для вчителів щодо проведення уроків з формування морфологічної компетентності на тему "Прислівник"	50
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	55
ДОДАТКИ	61

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному світі освіта стала одним з важливих інструментів для розвитку особистості та загалом суспільства. Вона повинна не лише надавати теоретичні знання, а й розвивати та примножувати в учнів ключові компетенції, які необхідні для успішної реалізації в умовах швидких змін та глобальних викликів у сучасному житті.

Пріоритетним напрямком української сучасної школи на сьогодні є саме підготовка компетентної особистості, що здатна до застосування швидких та правильних рішень у конкретних навчальних, життєвих, а в майбутньому – і в професійних ситуаціях. Одним із провідних факторів особистісного зростання є саме розвиток її граматичної компетентності, що полягає у здатності вирізняти частини мови, називати їх постійні та непостійні ознаки, визначати синтаксичну роль у реченні, правильно утворювати частини мови відповідно до відомих способів словотворення, використовувати в мовленні окремі граматичні форми частин мови з урахуванням їхнього функціонального призначення.

Формування морфологічної компетентності є однією із важливих складових мовної освіти. Саме морфологічна компетенція здатна здійснити повне усвідомлення граматичної будови мови та сприятиме розвитку комунікативних навичок учнів. До теми вивчення морфології зверталось багато науковців, серед них О. Біляєв, В. Горяний, Н. Грипас, В. Мельничайко, М. Плющ, М. Шкільник та ін. Сьогодні продовжують накопичувати досвід сучасні методисти і вчителі стосовно особливостей використання традиційних методів і прийомів, а також розробляють нестандартні підходи до вивчення морфології в школах нового типу (О. Горошкіна, В. Горяний, С. Караман).

Прислівник займає значне місце у системі морфології та має важливу функцію в розбудові висловлювань. У шкільному курсі української мови вивчення теми «Прислівник» є актуальною. По-перше, у сучасному мовному середовищі здатність лаконічно та влучно висловлювати свої думки стає не тільки необхідною навичкою, але й модною тенденцією в сучасному

спілкуванні. Прислівник відіграє у цьому процесі особливу роль, оскільки надає висловлюванню гнучкості, деталізує дії, допомагає висловлювати певні емоції та почуття, ставлення, створює точність і багатство значень.

Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю вдосконалення різних методик навчання морфології, які б відповідали сучасним освітнім вимогам та сприяли б розвитку мовної компетентності школярів. У контексті сучасних освітніх нововведень і впровадження новітніх педагогічних технологій важливо розробити ефективну методичку, яка дозволила б учням не тільки засвоювати теоретичні знання, а й активно використовувати їх у мовленнєвій практиці.

Сучасні школярі часто стикаються з великим обсягом інформації, і вміння аналізувати мовні конструкції, будувати власні висловлювання та розуміти текстові матеріали є необхідними для їх успішної адаптації в навчанні та поза його межами. З огляду на це, розробка методички формування морфологічної компетентності під час вивчення прислівника дозволяє поєднати теоретичне засвоєння знань з практичними мовленнєвими завданнями. Це сприяє розвитку критичного мислення, лінгвістичної інтуїції та творчих здібностей учнів, що особливо важливо для формування повноцінної мовної особистості. Дослідження цього питання допоможе викладачам ефективніше планувати навчальні заняття, використовуючи інтерактивні та інноваційні методи навчання, які відповідають сучасним стандартам освіти. Враховуючи ці аспекти, тема магістерської роботи є актуальною і відповідає сучасним запитам освітньої галузі.

Метою дослідження є розроблення, теоретичне обґрунтування та перевірка методички формування морфологічної компетентності в учнів 7-х класів у процесі вивчення прислівника.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати психолого-педагогічні особливості учнів середнього шкільного віку, які впливають на процес засвоєння граматичних знань.

2. Вивчити науково-методичні підходи до формування морфологічної компетентності.
3. Розробити комплекс завдань і вправ для ефективного вивчення прислівника.
4. Оцінити ефективність методики та підготувати практичні рекомендації для вчителів.

Об'єктом дослідження є процес формування морфологічної компетентності учнів середніх класів у системі навчання української мови.

Предметом дослідження є методика формування морфологічної компетентності в учнів 7-х класів під час вивчення прислівника.

Для розв'язання поставлених завдань у дослідженні застосовувався комплекс **методів**: теоретичні (огляд та аналіз державних документів, концепції НУШ, методичної та психолого-педагогічної літератури, підручників, освітніх програм, узагальнення розробок вчителів початкових класів, систематизація теоретичного та практичного матеріалу для з'ясування сутності поняття «морфологічна компетентність»); педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний); емпіричні (аналіз шкільної документації, спостереження за навчальним процесом, проведення бесід для з'ясування труднощів у засвоєнні прислівника).

Теоретичне значення дослідження полягає в: збагаченні методики навчання української мови новими науково обґрунтованими підходами до формування морфологічної компетентності учнів середньої школи; уточненні та розширенні поняття «морфологічна компетентність» як складової мовної і мовленнєвої компетенції учнів; розкритті особливостей методики вивчення прислівника як частини мови в контексті сучасних підходів до навчання української мови; формуванні бази для подальших досліджень у галузі методики навчання української мови, зокрема щодо вивчення інших частин мови та мовних явищ у контексті компетентнісного підходу.

Практичне значення магістерської роботи полягає в: описі отриманих результатів роботи; аналізі навчальних підручників з української мови щодо

наявності матеріалів за темою магістерської роботи; запропонованих методичних рекомендаціях для вчителів щодо проведення уроків з формування морфологічної компетентності на тему «Прислівник» на уроках української мови, а також для розробки конспектів уроків, методичних матеріалів, посібників.

Наукова новизна роботи полягає в: створенні цілісної, систематичної методики навчання, яка враховує сучасні виклики освіти й орієнтована на формування в учнів глибоких і практично значущих знань про прислівник та морфологію загалом; розробці конкретних методичних рекомендацій щодо їх використання на уроках української мови в середніх класах закладів загальної середньої освіти.

Апробація. Протягом 2023–2024 рр. результати магістерського дослідження апробувалися на різного рівня конференціях, а також в одній публікації.

Структура й обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаної літератури, додатків. Загальний обсяг магістерської роботи – 71 сторінка, обсяг основного тексту – 54 сторінки.

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, її наукову значущість, теоретичне і практичне значення результатів дослідження; визначено об'єкт, предмет, мету і методи дослідження; сформульовано завдання магістерської роботи.

У **першому розділі** роботи детально проаналізовані вікові особливості учнів 7-х класів, що здатні впливати на навчальний процес та соціальний розвиток дитини; досліджено прислівник як об'єкт вивчення у шкільному курсі української мови; розглянуто основні компоненти морфологічної компетентності.

Другий розділ присвячено аналізу методики формування морфологічної компетентності учнів 7-х класів; подано результати аналізу навчальних підручників з української мови щодо наявності матеріалів за темою

магістерської роботи; запропоновано методичні рекомендації для вчителів української мови щодо проведення уроків з формування морфологічної компетентності на тему «Прислівник» на уроках української мови.

Список використаної літератури нараховує 81 джерело. Додатки містять конспект уроку на тему «Прислівник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль», а також дидактичні та тестові матеріали.

РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи формування морфологічної компетентності

1.1. Вікові особливості учнів 7-х класів

Учні 7-х класів зазвичай перебувають у віковому діапазоні від 12 до 13 років. Саме цей період характеризується як ранній підлітковий вік, який має свої специфічні особливості, що здатні впливати на навчальний процес та соціальний розвиток дитини. Перейдемо до основних вікових особливостей учнів цього віку та розглянемо їх [35, с. 608].

Фізичний розвиток. У цьому віці відбувається активний фізичний розвиток, зокрема швидке збільшення зросту та ваги, що інколи може бути нерівномірним та викликати незграбність рухів. Починається або продовжується статеве дозрівання, яке може супроводжуватися змінами гормонального фону, що впливають на емоційний стан та поведінку підлітка.

Когнітивний розвиток. Учні поступово переходять від конкретного до абстрактного мислення. Вони починають розуміти більш складні логічні зв'язки та працювати з абстрактними поняттями. Учні починають ставити під сумнів авторитети та задавати питання, що сприяє формуванню критичного ставлення до інформації. Хоча абстрактне мислення розвивається, навчальні матеріали потребують конкретних прикладів для кращого розуміння.

Емоційний та соціальний розвиток. Зміни у гормональному фоні можуть призводити до коливань настрою, чутливості до критики та імпульсивності. Підлітки прагнуть бути прийнятими і визнаними у своєму середовищі, що робить їх залежними від оцінок і думок однолітків. Учні починають активно формувати свою особисту ідентичність, експериментуючи зі стилями поведінки, одягу та інтересами. З'являється потреба у самостійності, що може проявлятися в конфліктах з дорослими та прагненні довести свою незалежність.

Мотивація та навчальна діяльність. Часто інтерес до навчання залежить від стилю викладання і практичної значущості матеріалу. Тривала одноманітна діяльність може бути важкою для підтримки уваги, тому важливо застосовувати активні методи навчання. Учні краще засвоюють матеріал через

групову роботу та обговорення, що допомагає розвивати навички комунікації та співпраці.

Інтереси та хобі. Учні можуть захоплюватися різними напрямками, від спорту до музики чи нових технологій, що важливо враховувати при організації позакласної діяльності. Вплив соціальних мереж і цифрових технологій стає важливою частиною життя учнів.

Загалом, розуміння цих вікових особливостей допомагає педагогам ефективніше організувати навчальний процес, створюючи комфортне середовище для навчання та розвитку.

Учні 7-х класів перебувають на важливому етапі свого розвитку, який супроводжується численними змінами в їхньому психічному, емоційному та соціальному житті. Розуміння цих особливостей є критично важливим для формування ефективних методик навчання та розвитку морфологічної компетентності. Ось кілька ключових аспектів, які визначають психолого-педагогічні особливості учнів цього віку:

Учні 7-х класів переживають період підліткового віку, який характеризується активним фізичним розвитком. У цей час може відбуватися не тільки зміна в зовнішності, але й зміна в сприйнятті себе та оточення. Вони можуть страждати від почуття невпевненості через зміни в тілі, що впливає на їхню самооцінку. Учні стають більш чутливими до оцінок і коментарів з боку вчителів та однолітків. Важливо враховувати, що в цей період діти можуть переживати труднощі з адаптацією до нових соціальних умов, тому підтримка з боку вчителів та батьків є дуже важливою.

Когнітивний розвиток у 7-х класах відзначається переходом від конкретно-образного до абстрактного мислення. Учні здатні краще аналізувати інформацію, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та робити узагальнення. Вони починають користуватися логікою для розв'язання проблем і вмінням міркувати на основі фактів. Це відкриває можливості для впровадження нових методик навчання, які сприяють розвитку аналітичних навичок і творчого мислення. Наприклад, вправи на аналіз тексту, складання

планів, побудову логічних схем можуть суттєво підвищити рівень їхнього розуміння матеріалу.

Емоційний стан учнів 7-х класів може бути нестабільним через гормональні зміни. Вони стають більш вразливими до стресу і переживань, пов'язаних із соціальними взаємодіями. Учні цього віку можуть стикатися з проблемами самовизначення та формування своєї ідентичності. Часто вони потребують більшої емоційної підтримки, і дуже важливо, щоб учителі під час навчання змогли створити атмосферу довіри та відкритості в класі. Уроки можуть включати елементи, які сприяють розвитку емоційної грамотності, такі як обговорення почуттів та емоцій у контексті навчального матеріалу.

У цьому віці значно зростає значення однолітків у житті учнів. Вони прагнуть визнання і схвалення з боку своїх ровесників, що може не завжди позитивно впливати на їхню поведінку і рішення. Соціальні відносини стають важливими для самосвідомості та самооцінки. Учні можуть бути схильні до групового мислення, що в свою чергу може призводити до тиску з боку однолітків. Це робить колективну роботу, групові проєкти та інтерактивні методи навчання важливими для залучення учнів і розвитку їхніх комунікативних навичок. Під час навчання корисно намагатися організовувати роботи в парах чи невеликих групах, щоб стимулювати взаємодію і підтримувати почуття єдності.

Мотивація учнів 7-х класів може бути досить різноманітною. У цей період важливо зацікавити дітей до навчального процесу, використовуючи різноманітні форми роботи, інтерактивні технології, ігри, проєкти та завдання, які мають практичну значущість. Залучення учнів до активного процесу навчання сприяє підвищенню їхньої мотивації. Важливо також враховувати індивідуальні інтереси та уподобання учнів при розробці навчальних завдань, щоб забезпечити їх максимальну зацікавленість.

Учні 7-х класів здатні сприймати та обробляти інформацію на більш глибокому рівні, порівняно з молодшими школярами. Вони можуть успішно працювати з текстами, аналізувати їх і робити висновки. Однак, незважаючи на

це, їм все ще потрібна підтримка у формуванні ефективних стратегій навчання, які включають узагальнення, систематизацію та використання візуальних матеріалів. Наприклад, інтерактивні зошити, презентації та візуалізації можуть допомогти учням краще засвоювати матеріал і покращити їхню пам'ять.

На цьому етапі важливо застосовувати різноманітні методи навчання, включаючи інтерактивні, проблемно-орієнтовані та дослідницькі підходи. Це дозволяє учням не тільки засвоювати нові знання, але й активно включатися в процес навчання, розвиваючи критичне мислення і творчі здібності. Використання методів активного навчання, таких як групові дискусії, дебати, рольові ігри та проекти, може суттєво підвищити зацікавленість учнів і їхню готовність до участі у навчальному процесі.

Значущими є відносини учнів із дорослими – батьками і вчителями. Вчителі повинні бути готові до підтримки учнів у їхніх прагненнях, відзначаючи успіхи і заохочуючи досягнення. Співпраця з батьками також є важливою, адже спільна підтримка дитини у навчанні може значно підвищити її успішність. Батьки можуть бути залучені до навчального процесу через спільні проекти, батьківські збори, або обговорення прогресу дітей.

Враховуючи психолого-педагогічні особливості учнів 7-х класі, важливо підходити до формування морфологічної компетентності з урахуванням їхніх інтелектуальних, емоційних та соціальних характеристик. Ця вікова група відзначається підвищеним інтересом до нових знань, прагненням до самостійного пошуку відповідей та бажанням працювати в групах. Використання інтерактивних методів навчання, зокрема робота в парах чи невеликих групах, дидактичні ігри та рольові завдання, допомагають учням краще засвоювати матеріал і розвивати мовні навички.

1.2. Визначення морфологічної компетентності

Морфологічна компетентність є невід'ємною складовою частиною загальної мовної компетентності, що включає певні знання про граматичні

структури та здатність свідомо і правильно їх використовувати в усному та письмовому мовленні. Це поняття передбачає не тільки знання граматичних правил, але й вміння застосовувати ці знання на практиці. За словами відомих лінгвістів та методистів, морфологічна компетентність також включає розвиток аналітичного мислення, яке допомагає учням розпізнавати та аналізувати граматичні явища [10, с.400].

Морфологічна компетентність – це складова мовної компетентності, яка охоплює знання та вміння, пов'язані з використанням засобів граматичної побудови слів [9, с.166]. Вона передбачає здатність розпізнавати, утворювати, аналізувати та правильно застосовувати форми слів у мовленні відповідно до граматичних норм.

Морфологія як наука про частини мови існує вже багато століть і розвивалася в контексті граматичних досліджень у різних мовах, зокрема в індоєвропейських. З розвитком мовознавства була сформульована основна мета морфології – вивчення змін у словах та системи словозміни, тобто того, як слова змінюються за відмінками, родами, числами тощо [18, с.336].

Основні етапи розвитку морфології та морфологічної компетентності [17, с.25]:

1. **Античний період.** Уже в античності, зокрема у працях давньогрецьких філософів та лінгвістів (наприклад, у працях Платона та Аристотеля), були закладені основи граматики, зокрема морфології. Греки і римляни активно досліджували структуру мов, хоча в той час морфологія не була окремою наукою.

2. **Середньовіччя та Ренесанс.** Протягом середньовіччя граматики залишалася важливою частиною філософських та релігійних дискурсів. Ренесансний період став поворотним, оскільки з'явилися перші теоретичні роботи, що стосуються структури та категорій частин мови.

3. **XVII–XIX ст.** У XVII столітті з розвитком сучасного мовознавства почали з'являтися перші поважні граматики, які чітко окреслювали морфологічні особливості мови. Протягом XIX століття науковці розробляли теорії, що з'ясовували правила відмінювання, узгодження та інші морфологічні характеристики слів.

4. Сучасний період: Наукове вивчення морфології продовжувалося в XIX–XX століттях, коли лінгвісти почали приділяти увагу морфології в контексті мовленнєвих практик і досягнень у психолінгвістиці та педагогіці.

У середині XX століття американський лінгвіст Ноам Хомський ввів поняття мовної компетентності в своїх роботах. Він визначив її як здатність носія мови генерувати та розуміти нескінченну кількість граматично правильних речень. Ця концепція дала поштовх для вивчення різних видів мовної компетентності, включаючи морфологічну, оскільки дослідники почали розглядати різні аспекти знання мовних структур.

Проблема вивчення морфології завжди була у центрі посиленої уваги вітчизняних лінгвістів і методистів (Н. Д. Бабич, І.К. Білодід, М. А. Жовтобрюх, А. П. Каніщенко, А. П. Коваль, Л. І. Мацько, М. І. Русанівський та ін.). На початку XXI століття дослідники в галузі мовної освіти та методики викладання більш активно почали застосовувати цей термін у контексті навчання рідної та іноземної мов.

Морфологічну компетентність розглядали як один із ключових компонентів мовної компетентності, що спрямована на розвиток умінь правильно вживати граматичні форми у мовленні. Сьогодні морфологічна компетентність є важливою частиною навчальної програми в шкільній та університетській освіті. Її формування включає вивчення правил словозміни, відмінків, часів, родів, чисел тощо [47, с.524].

Морфологічна компетентність є обов'язковою складовою освітніх стандартів, які орієнтовані на розвиток мовної грамотності та забезпечення здатності учнів правильно використовувати граматичні форми слів у контексті.

Отже, морфологічна компетентність у сучасній освіті відіграє ключову роль у навчанні української мови, оскільки вона забезпечує глибоке розуміння граматичних конструкцій та сприяє дотриманню мовних норм в усному та писемному мовленні, а також допомагає формувати комунікативні навички. Розглянемо значення морфологічної компетентності в навчанні української мови [4, с.212].

Правильне використання форм слів. Це ключовий аспект мовленнєвої та морфологічної компетентності, що передбачає вміння грамотно змінювати слова відповідно до правил мови. Завдяки морфологічній компетентності учні вчаться правильно змінювати слова за відмінками, родами, числами, особами та іншими граматичними категоріями, що є важливим для побудови граматично правильних речень.

Засвоєння синтаксичних правил. Це важливий етап у формуванні мовленнєвої компетентності учнів, який передбачає здатність грамотно будувати речення, узгоджувати слова між собою та дотримуватися синтаксичних норм, що допомагає робити мовлення зрозумілим та точним.

Покращення писемної грамотності. Розуміння морфемної структури слова сприяє правильному написанню слів, що є важливим елементом мовної грамотності. Розуміння будови слова та знання основних морфем (кореня, суфіксів, префіксів) дає змогу учням краще орієнтуватися в написанні складних слів, особливо тих, що містять орфограми – складні для написання елементи, де часто допускаються помилки.

Морфологічні знання допомагають учням ретельно перевіряти власні роботи на наявність помилок та виправляти написане. Це не лише сприяє розвитку письмової грамотності, але й формує відповідальність та уважність до деталей у процесі роботи з текстами, що є важливим у навчальній і професійній діяльності.

Розширення словникового запасу. Морфологічна компетентність сприяє активному розвитку мовленнєвих здібностей учнів, зокрема через словотворення. Вона дає учням можливість не тільки правильно вживати слова, але й самостійно створювати нові мовні одиниці, що значно збагачує їхній словниковий запас і робить мовлення більш творчим, багатим і виразним.

Знання морфологічних компонентів (коренів, префіксів, суфіксів та інших частин слова) допомагає глибше зрозуміти саме значення слова, а також його частин, що полегшує засвоєння нових термінів і понять. Морфологічна

компетентність дозволяє учням запам'ятовувати нові слова та аналізувати їх структуру.

Покращення мовленнєвих навичок. Завдяки морфологічній компетентності учні не просто відтворюють слова, але й використовують їх у різних формах, відповідно до мовленнєвої ситуації, стилю та комунікативної мети, що дозволяє робити їхнє мовлення виразнішим і точнішим. Завдяки знанням різноманітних граматичних форм учні можуть адаптувати своє мовлення до різних видів стилю.

Учні вчаться використовувати альтернативні форми слів, що додає мовленню гнучкості. Це надає можливість учням виражати власні думки з різними відтінками значення, даючи їм різної форми в залежності від контексту. Це забезпечує більш гнучке і точне висловлювання, а також дозволяє створювати мовленнєві конструкції, які варіюються за стилем, емоційним забарвленням і логічною структурою.

Розуміння та аналіз текстів. Морфологічна компетентність дозволяє учням більш детально і точно аналізувати літературні твори, розуміти особливості авторського стилю, аналізувати стилістичні прийоми та оцінювати їх вплив на зміст тексту. Це дозволяє не тільки покращити розуміння текстів, але й сприяє розвитку критичного мислення та мовної творчості учнів.

Інтерпретація значень допомагає учням з'ясувати, як різні частини слова (корінь, префікс, суфікс, закінчення) взаємодіють для формування значення. Це дозволяє не тільки розуміти окремі слова, але й правильно трактувати їх значення в контексті, що є дуже необхідним для глибшого розуміння тексту. Завдяки розумінню морфем учні здатні легко визначати значення нових слів і правильніше інтерпретувати зміст складних текстів.

Морфологічна компетентність необхідна для виконання завдань, пов'язаних із визначенням граматичних категорій, правописом, словотворенням, що є частиною програм НМТ та інших іспитів. Виконання граматичних вправ, зокрема розбору слів за морфемним складом і визначення їх форм, є частиною підготовки до екзаменаційних завдань [52, с.63].

Вивчення морфологічних закономірностей є потужним інструментом для розвитку логічного мислення учнів, що сприяє розвитку аналітичного мислення, оскільки учні вчаться аналізувати, порівнювати та узагальнювати мовні явища, а також застосовувати теоретичні знання на практиці, що в кінцевому результаті покращує загальний інтелектуальний розвиток учнів.

Морфологічна компетентність є важливою складовою, що сприяє розвитку самостійності учнів у вивченні мови. Завдяки знанням основних морфологічних правил та закономірностей, учні здатні не лише розуміти мовні структури, а й самостійно застосовувати ці знання для аналізу та створення мовленнєвих конструкцій. Це полегшує подальше навчання та робить процес вивчення мови більш ефективним та автономним.

Отже, морфологічна компетентність є невід'ємною складовою мовної грамотності, яка сприяє формуванню повноцінних мовних навичок. Її розвиток дозволяє учням не лише граматично та вільно орієнтуватися в мовних конструкціях, а й глибше розуміти структуру мови, збагачуючи їх словниковий запас та креативно покращуючи власну мовленнєву культуру [3, с.336].

1.3. Основні компоненти морфологічної компетентності

Морфологічна компетентність є однією з основних складових мовної компетентності, що охоплює знання, вміння та навички, пов'язані з формуванням і використанням слів у мові. Вона включає різні елементи, які забезпечують учням можливість ефективно розуміти та використовувати морфологічні структури. Розглянемо основні компоненти морфологічної компетентності більш детально [22, с.35].

1. Знання мовних одиниць. Учні повинні усвідомлювати, що мова складається з різних одиниць. Серед них – слова, корені, суфікси, префікси, закінчення, які формують основу слів і змінюють їхнє значення. Наприклад, розуміння того, що корінь слова є його основною частиною, а суфікс і префікс

можуть впливати на значення і функцію слова в реченні. Це знання допомагає учням формувати базу для подальшого вивчення морфології.

2. Вміння визначати частини мови. Важливим аспектом морфологічної компетентності є здатність учнів ідентифікувати частини мови в тексті. Це включає розпізнавання прислівників, прикметників, іменників, дієслів та інших частин мови. Вміння розпізнавати частини мови дозволяє учням аналізувати речення, визначати їх структуру та семантику, а також коректно будувати власні речення.

3. Розуміння граматичних категорій. Учні повинні засвоїти основні граматичні категорії, пов'язані з морфологією, такі як число, рід, відмінок, час, спосіб, які є невід'ємною частиною граматики. Це знання дозволяє учням правильно вживати слова у реченнях та забезпечує їх правильну граматичну форму. Наприклад, розуміння відмінків і їхніх функцій допомагає учням правильно ставити слова у реченні в залежності від їхньої ролі.

4. Вміння вживати морфологічні форми. Учні мають усвідомлювати, як правильно формувати та використовувати різні морфологічні форми слів залежно від контексту. Це включає зміну форм дієслів за часами, утворення множини іменників, а також вживання прикметників у правильному роді та відмінку. Це вміння є критично важливим для побудови зрозумілих і граматично правильних речень.

5. Навички словотворення. Учні повинні знати способи словотворення, включаючи деривацію (утворення нових слів шляхом додавання префіксів та суфіксів) та композицію (поєднання кількох слів). Наприклад, учні можуть вчитися створювати нові слова, використовуючи суфікси: «читати» → «читач», «читання». Це не лише розширює їхній словниковий запас, а й допомагає розуміти, як слова функціонують у мові.

6. Здатність до морфологічного аналізу. Учні повинні вміти проводити морфологічний аналіз слів, визначаючи їхню структуру, морфеми, а також вказувати на значення цих елементів. Наприклад, аналізуючи слово «переписувач», учні можуть визначити корінь «пис», префікс «пере» і суфікс

«увач». Це вміння допомагає учням глибше розуміти значення слів та їхню граматичну функцію.

7. Контекстуальне використання морфологічних знань. Учні повинні вміти застосовувати свої знання про морфологію в контексті: при читанні, письмі, спілкуванні. Це означає, що вони можуть використовувати морфологічні форми правильно відповідно до комунікативної ситуації. Наприклад, під час написання творчої роботи учні можуть вживати різноманітні прислівники, щоб передати свої емоції чи оцінки.

8. Розуміння стилістичних відтінків. Учні повинні мати здатність розрізняти стилістичні відтінки вживання різних морфологічних форм, що дозволяє їм вибирати більш влучні слова у відповідності до стилю мовлення чи письма. Наприклад, вибір між «швидко» та «поспішно» може залежати від того, який емоційний чи стилістичний відтінок учень хоче надати реченню.

9. Навички самооцінювання та корекції. Учні повинні мати змогу оцінювати свою мовну продукцію, виявляти помилки в морфології та вміти їх коректувати. Це включає самостійне виявлення неточностей у вживанні форм слів та їх виправлення. Наприклад, учні можуть розуміти, що речення «Вона пише швидко» є граматично правильним, а «Вона пише швидка» – помилковим.

Отже, морфологічна компетентність є важливою частиною загальної мовної компетентності учнів, що потребує комплексного підходу до навчання. Формування цих компонентів може значно поліпшити мовні навички учнів, забезпечуючи їм глибше розуміння мовних структур і можливість їх ефективного використання в практиці.

Викладаючи морфологію, важливо створювати умови для активної участі учнів в освітньому процесі, забезпечуючи їм можливість досліджувати, практикувати та застосовувати свої знання в реальних комунікативних ситуаціях [21].

1.4. Прислівник як об'єкт вивчення у шкільному курсі української мови 7 класу

Тема «Прислівник» є однією з найскладніших тем шкільного розділу «Морфологія». З прислівником як частиною мови учні знайомляться ще в початковій школі. Більш детальне знання школярі отримують про прислівник вже у 7-му класі. Треба зазначити, що на сучасному етапі мовознавства термін «прислівник» так і не набув повного роз'яснення в сучасній науці. Наприклад, у «Словнику-довіднику з української лінгводидактики» [81] надається така характеристика прислівника: «... самостійна незміна частина мови, що вказує на ознаку іншої ознаки або ознаку дії».

Мовознавець М. Жовтобрюх називає прислівником «...невідмінювану частину мови, що виражає якісну або кількісну ознаку дії чи стану, ознаку ознаки».

Філолог О.Пономарів визначав «... прислівник як самостійну частину мови, що виражає якісну або кількісну ознаку дії чи стану, ступінь або міру вияву іншої ознаки і доповнює значення дієслова, виражаючи різні обставини, за яких відбувається дія» [70, с.488].

Мовознавець і педагог В.Горпинич надав найбільш повне визначення прислівника: «... лексико-граматичний клас невідмінюваних слів з категоріальним значенням непроцесуальної ознаки дії, що виконує синтаксичну функцію обставини або означення, інколи частини присудка» [18, с.336], а Л. Богачук вже узагальнив поняття про прислівник: «...це самостійна частина мови, слова якої характеризують дію, стан або якісно-відносні ознаки предметів та відповідає на питання як?, яким способом?, де?, куди?, коли?, чому?, навіщо?».

Особливість прислівника полягає в багатоаспектності його лексичного значення: час, місце, спосіб дії тощо. Тому для засвоєння учнями цієї частини

мови важливим є усвідомлення основної граматичної ознаки – незмінюваності, синтаксичної ролі обставини в реченні та предикативності для слів категорії стану, що в школі відносять до класу прислівників.

Отже, прислівник як частина мови характеризується своєю багатофункціональністю та варіативністю [3, с.334]. Він використовується для вираження різних обставин дії (часу, місця, способу тощо), що робить його важливим елементом у реченні. Формування компетентності у використанні прислівників дозволяє учням краще структурувати свої висловлювання, робити їх змістовними та виразними. Крім того, прислівники допомагають уникати повторів і сприяють розвитку стилістичної гнучкості мовлення.

Прислівник як об'єкт вивчення у шкільному курсі української мови 7 класу є важливою темою, що сприяє розвитку мовленнєвих і граматичних навичок учнів. У 7 класі учні поглиблено вивчають прислівник, його роль у мовленні та граматичні особливості. Вивчення прислівників на цьому етапі забезпечує основи для подальшого вдосконалення мовних навичок та граматичних структур [16, с.25].

У 7 класі учні детально вивчають прислівники з лексико-граматичного погляду. Це означає, що вони повинні з'ясувати, що **прислівник** – це самостійна частина мови, що виражає ознаку дії, стану або іншої ознаки і відповідає на питання *як? де? коли? наскільки? чому? з якою метою?* і подібні. Він має значну лексико-граматичну функцію у мовленні, надаючи висловлюванню більшої точності, виразності й деталізації.

Прислівник виражає різноманітні відтінки змісту, що можуть уточнювати основну дію, описувати час чи місце її виконання, інтенсивність, мету або причину. Він є частиною мови, яка доповнює та уточнює значення дієслова, прикметника або іншого прислівника, вказуючи на такі характеристики, як час, місце, спосіб дії, причину, мету, міру та ступінь. Наприклад: *швидко, неквапно* (спосіб дії); *тут, там* (місце); *сьогодні, завтра* (час); *дуже, майже* (міра і ступінь); *навмисно, задля того* (мета) [80, с.145].

Основні призначення прислівників:

1. **Уточнення способу дії.** Прислівники допомагають уточнити, як саме відбувається дія, відповідаючи на питання «як?». Наприклад: «*Говорити впевнено*», де «*впевнено*» пояснює, як здійснюється дія «*говорити*».

2. **Вказівка на місце дії.** Прислівники можуть вказувати на місце, де відбувається дія, відповідаючи на питання «де?» або «куди?». Наприклад: «*Стояти поблизу*», де «*поблизу*» вказує місце дії.

3. **Вказівка на час дії.** Вони уточнюють, коли саме відбулася дія, відповідаючи на питання "коли?". Наприклад: "*Повернутися пізніше*," де "*пізніше*" вказує час повернення.

4. **Опис інтенсивності або міри.** Прислівники можуть описувати інтенсивність або ступінь дії чи ознаки, відповідаючи на питання «наскільки?». Наприклад: «*Дуже добре*», де «*дуже*» уточнює міру ознаки «*добре*».

5. **Вказівка на причину або мету дії.** Деякі прислівники можуть вказувати на причину або мету, пояснюючи чому або для чого здійснюється дія. Наприклад: «*Навмисно затриматися*», де «*навмисно*» вказує на мету.

6. **Створення стилістичної виразності.** Прислівники додають мовленню емоційності та стилістичної виразності, що є особливо важливим у художніх і публіцистичних текстах. Вони можуть створювати певний настрій, напруження або уточнювати емоційну оцінку подій. Наприклад, слова «ніжно», «гнівно», «радісно» дозволяють передати певні емоції або оцінку, що додає тексту емоційного акценту: «*Він ніжно прошепотів їй на вухо*», «*Вона гнівно зиркнула на порушника тиші*».

7. **Логічні зв'язки між частинами тексту.** Прислівники часто використовуються як засіб зв'язку між реченнями, особливо у формі логічних переходів, що надає тексту більшої структурності та зв'язності. Наприклад: «*Спочатку вони обговорили основні питання. Згодом дійшли до деталей і, нарешті, узгодили всі нюанси*». – тут прислівники чітко вказують на послідовність подій. «*Вона багато тренувалася, тому виграла змагання*» – прислівник "тому" виражає

причинно-наслідковий зв'язок. «З іншого боку, цей підхід має і певні недоліки». – прислівник «з іншого боку» вводить контрастну думку.

Отже, прислівник є необхідною частиною мови, що виконує різноманітні важливі функції у висловлюванні, забезпечуючи його точність, емоційність і стилістичну виразність.

Прислівники не змінюються за родами, числами чи відмінками, однак виражають різні обставини дії, способу її виконання, часу, місця, мети, умови тощо. Їхнє основне призначення – це надавати додаткову інформацію про дію або стан предмета, що дозволяє зробити мовлення точнішим і багатшим.

Прислівники поділяються на різні види за значенням, функціями та іншими характеристиками. Основні види прислівників за значенням [14]:

1. Прислівники способу дії.

Виражають, *як* або *яким чином* відбувається дія. Вони відповідають на питання «*як?*»: голосно, тихо, швидко, повільно, радісно, красиво.

2. Прислівники місця.

Вказують на місце або напрямок дії, відповідають на питання «*де?*», «*куди?*» або «*звідки?*»: тут, там, всюди, додому, наліво, близько, вгорі, знизу.

3. Прислівники часу.

Позначають, *коли* саме відбувається дія, відповідають на питання «*коли?*» або «*відколи?*»: сьогодні, завтра, вчора, раніше, зараз, завжди, ніколи.

4. Прислівники міри і ступеня.

Вказують на інтенсивність дії, ознаки або стану, відповідають на питання «*наскільки?*» або «*якій мірі?*»: дуже, зовсім, майже, трохи, занадто, більш, менш, повністю.

5. Прислівники причини.

Вказують на причину дії, пояснюючи *чому* сталася дія, відповідають на питання «*чому?*» або «*з якої причини?*»: зопалу, знехотя, з досади, від страху, з радості.

6. Прислівники мети.

Позначають мету, для якої відбувається дія, відповідають на питання «з якою метою?» або «навіщо?»: навмисно, спеціально, задля того, для чого.

7. Прислівники порівняння і способу порівняння.

Описують ступінь або міру дії в порівнянні з іншими діями, можуть використовуватися в конструкціях порівняння: по-дитячому, по-своєму, по-новому.

8. Прислівники умовності.

Виражають умовність або гіпотетичність дії: неначе, наче, нібито.

Важливо зазначити, що деякі прислівники можуть мати форми ступенів порівняння:

Вищий ступінь: швидше, краще, гірше.

Найвищий ступінь: найшвидше, найкраще, найгірше.

У залежності від того, як утворені прислівники, їх можна класифікувати на три основні групи: **прості, складні та складені**. Кожна група має свої особливості утворення і використання, що відображає різноманітність виражальних можливостей прислівників у мовленні.

Прості прислівники – це слова, утворені одним коренем без використання додаткових морфем (префіксів або суфіксів), які роблять структуру слова складнішою. Вони є елементарними одиницями, що легко сприймаються і часто використовуються в розмовному мовленні. До таких прислівників належать слова, які відповідають на запитання «*як?*», «*коли?*», «*де?*», наприклад: *гарно* (відповідає на питання *як?*), *завтра* (відповідає на питання *коли?*), *близько* (відповідає на питання *де?*).

Прості прислівники мають обмежену форму, оскільки не поділяються на додаткові елементи і не змінюються за формою, що робить їх зручними у повсякденному спілкуванні.

Складні прислівники утворюються шляхом поєднання двох і більше коренів у єдине слово. Зазвичай це злиття коренів відбувається за допомогою дефіса, і результатом стає слово з більш складною структурою, яке має чіткий і

самостійний зміст. Ці прислівники часто несуть інтенсивніший або більш точний відтінок значення.

Приклади складних прислівників: *ледь-ледь* (виражає відтінок слабкості або незначності дії), *вряди-годи* (вказує на рідкісність події), *саме-саме* (виражає найвищий ступінь якості або властивості).

Такі прислівники здатні надавати мові образності й часто використовуються для емоційного підсилення висловлювання [47, с.524].

Складені прислівники утворюються шляхом поєднання кількох слів у стійкі словосполучення, які втрачають первинне значення окремих елементів і набувають нового значення як єдине ціле. Це словосполучення, які використовуються в мові настільки часто, що стали неподільними у своєму значенні і функціонують як один прислівник. Приклади складених прислівників: *до речі* (виражає доречність або актуальність дії або ситуації), *без утину* (означає безперервність дії), *з радості* (вказує на емоційну причину дії).

Складені прислівники можуть вказувати на обставини дії, емоційне підґрунтя або уточнювати характер чи причину дії. Вони широко застосовуються як у розмовному мовленні, так і в літературному стилі для надання висловлюванням більшої точності.

Такий поділ дозволяє чітко розрізняти прислівники за їх значенням та функціями в реченні, а також зрозуміти, як різні типи прислівників застосовуються у мові. Прості прислівники є основою для щоденного спілкування, у той час як складні та складені прислівники додають мовленню експресії та образності, допомагають у створенні стилістичної виразності й передачі емоційних відтінків. Таке розрізнення сприяє розвитку морфологічної компетентності учнів, допомагаючи їм розуміти, як утворюються та функціонують різні мовні одиниці, і тим самим роблячи їхнє мовлення багатшим і точнішим.

Вивчення прислівників у 7 класі охоплює не лише їхнє значення, типи й функції, а й орфографічні особливості, правила написання та способи утворення, що є важливим аспектом для розвитку грамотності учнів. Ознайомлення з цими правилами допомагає учням правильно писати та використовувати прислівники у власних текстах, уникаючи поширених помилок. Розглянемо правила написання прислівників [80, с.151].

1. Написання разом.

Прислівники, утворені від іменників з прийменниками (*вгорі, внизу, вдень*), зазвичай пишуться разом. Суцільно пишуться також прислівники, утворені поєднанням прикметника та прийменника (*занадто, запізно, завчасно*).

Пишуться разом прислівники із префіксами *до-, з-, на-, в-*, що вказують на місце або напрямок дії (*докладно, згодом, навесні*).

2. Написання через дефіс.

Прислівники, утворені поєднанням однакових або близьких за значенням слів (*ледь-ледь, вряди-годи, сам-на-сам*), пишуться через дефіс. Це стосується також прислівників на *-таки* (*як-не-як, все-таки*).

Складні прислівники, що включають слово *по* разом із числівниками або прикметниками в давальному відмінку (*по-одному, по-перше*), також пишуться через дефіс.

3. Написання окремо.

Роздільно пишуться словосполучення, що мають значення прислівника і складаються з прийменника та іменника, наприклад: *без відома, до речі, з боку*.

Прислівники, які утворюють ступені порівняння (*швидко – швидше – найшвидше*), пишуться так само, як ступені порівняння прикметників, і допомагають виразити ступінь прояву дії.

Слід звертати увагу на сталі вирази, які виступають у ролі прислівників, але зберігають роздільне написання (*до речі, з належною повагою, на жаль*).

Прислівники можуть утворюватися різними способами, що допомагає розширити словниковий запас учнів і збагатити мовлення. У 7 класі важливо зрозуміти основні способи утворення прислівників:

1. Від прикметників: прислівники часто утворюються від прикметників за допомогою суфіксів *-о*, *-е* (*швидкий* → *швидко*, *гарний* → *гарно*, *низький* → *низько*). Це найпоширеніший спосіб утворення прислівників, який має на меті виразити ознаку дії.

2. Від іменників за допомогою прийменників. Прислівники можуть утворюватися шляхом поєднання іменника з прийменником (*вгорі*, *внизу*, *влітку*), що допомагає виразити місце, час або умову дії.

3. Від числівників. Для утворення прислівників від числівників використовуються префікси та прийменники (*втричі*, *надвоє*, *вперше*), що надає дії кількісного або порядкового значення.

4. Складення. Прислівники можуть утворюватися за допомогою складання однакових або подібних за значенням слів (*ледь-ледь*, *вряди-годи*), що додає мові образності й емоційності.

Практичні вправи для закріплення правил [45, с.18]):

- Завдання на розпізнавання різних видів прислівників дозволяють учням вчитися визначати правильний варіант написання.
- Вправи з виправленням помилок у написанні прислівників закріплюють орфографічні правила.
- Завдання на створення речень із використанням різних типів прислівників, що сприяє їх інтеграції в мовленні.

Розуміння правил утворення і правопису прислівників дозволяє учням уникати помилок та більш точно передавати зміст у мовленні та на письмі, розвиваючи при цьому орфографічну та морфологічну компетентність.

Учні мають розвивати вміння здійснювати морфологічний аналіз прислівників: визначати, що прислівник не змінюється за родами та числами; аналізувати прислівники як частину мови, з'ясувати їх граматичні ознаки, розрізняти різні види прислівників.

Особливу увагу слід приділяти синтаксичній функції прислівників у реченнях: визначення місця прислівника у реченні (зазвичай прислівники ставляться біля дієслова, але можуть стояти також біля прикметників або інших

прислівників); навчання учнів правильно ставити прислівники для вираження певного змісту або значення у реченні, а також виділення їх за допомогою пунктуації (наприклад, за допомогою коми).

Важливим є навчити учнів використовувати прислівники в їхньому мовленні. Це включає: використання прислівників для створення більш виразних і образних висловлювань; розвиток творчих здібностей учнів через складання речень і творів, використовуючи різноманітні прислівники; практичні вправи на розпізнавання та правильне вживання прислівників у різних контекстах.

Учні повинні також навчатися інтегрувати прислівники в мовленнєвий контекст, що допомагає:

- розширювати і збагачувати словниковий запас учнів;
- вчити їх органічно використовувати прислівники у мовленні для створення багатих за змістом і точно сформульованих речень.

Отже, прислівник є важливою частиною мовної системи, вивчення якої в 7 класі допомагає учням поглибити розуміння мовної структури та значення. Вивчення прислівника на цьому етапі сприяє розвитку мовленнєвих навичок, формуванню точного та виразного мовлення, що важливо для подальшого освоєння граматики.

РОЗДІЛ 2. Практичні аспекти формування морфологічної компетентності у процесі вивчення прислівника

2.1. Розвиток морфологічної компетентності семикласників у сучасному освітньому просторі

Формування морфологічної компетентності учнів 7-х класів є важливою складовою їхнього мовного розвитку, оскільки вона охоплює знання про структуру слів, їхні граматичні характеристики, а також вміння правильно використовувати ці знання у мовленні. У зв'язку з цим, необхідно впроваджувати різноманітні методичні підходи, які б сприяли активному засвоєнню морфологічних категорій, зокрема, прислівників. Розглянемо основні аспекти методики формування морфологічної компетентності в учнів 7-х класів [42, с.123].

На етапі планування навчальних занять важливо визначити:

1) тематику уроків: основні морфологічні категорії, структура і функції прислівників, а також специфіка їх вживання в реченнях;

2) цілі та завдання кожного заняття: формування розуміння прислівників, вміння їх вживати у реченнях, розвиток навичок аналізу морфологічних форм. Наприклад, на одному з уроків можна зосередитися на класифікації прислівників за значенням, а на іншому – на їх граматичних характеристиках.

3) зміст і методи навчання: інтерактивні ігри, групові проєкти, обговорення, творчі завдання, практичні вправи, що дозволяють закріпити знання.

На уроках слід використовувати різноманітні методи, що сприяють активізації учнів [32]:

1) огляд теми з використанням мультимедійних матеріалів (презентації, відео) для візуалізації основних понять. Це може бути коротка анімація, що демонструє вживання прислівників у реальному житті;

2) проведення інтерактивних вправ, наприклад, групових завдань на визначення прислівників у текстах, створення таблиць з морфологічними

характеристиками слів, використання карток із термінами для швидкого тестування знань;

3) рефлексія, обговорення, що дозволяє учням проаналізувати свої знання, виявити труднощі і досягнення. Тут важливо заохочувати учнів до відкритого діалогу про їхні враження від уроку.

Завдання можуть бути різноманітними, наприклад, практичні вправи, проекти, ігри та інші методи, які сприяють активному засвоєнню матеріалу. Важливо, щоб учні усвідомлювали практичне значення морфологічних знань у повсякденному житті та навчанні.

Інтерактивні методи навчання є потужним інструментом для формування морфологічної компетентності [30]:

- групові проекти. Учні можуть працювати в групах над створенням презентацій або плакатів, що ілюструють різні морфологічні категорії. Це не лише розвиває навички командної роботи, але й дозволяє поглибити знання через дослідження та обговорення;

- рольові ігри. Учні можуть взяти на себе ролі різних частин мови, що дозволить їм краще усвідомити функції прислівників у реченні. Наприклад, вони можуть розігрувати сценки, у яких використовуються прислівники для вираження способу дії.

Ці методи сприяють активній участі учнів у навчальному процесі, а також покращують їхнє сприйняття матеріалу.

Гра є потужним засобом навчання, який може суттєво підвищити мотивацію учнів. Використання ігор у навчальному процесі може бути надзвичайно корисним [29]:

1. Гра «Морфологічна вікторина». Учні відповідають на питання про морфологію, отримують бали за правильні відповіді. Це може бути формат змагання, що підвищить азарт і мотивацію.

2. Гра «Вперед, прислівники!». Учні на швидкість знаходять і записують прислівники з тексту, що обирається вчителем, а потім обговорюють

їхнє вживання. Важливо обирати тексти різних жанрів, щоб учні мали можливість бачити, як прислівники використовуються в контексті.

3. Картки з термінами. Учні отримують картки з різними морфологічними термінами, і їх завдання – знайти пари, що мають спільне значення або функцію. Це не тільки активізує знання, але й сприяє розвитку комунікативних навичок.

4. Дидактичні ігри. Використання ігор, які сприяють закріпленню знань, таких як «Морфологічний ланцюжок», де учні по черзі називають слова з певними морфологічними характеристиками. Це допомагає їм не лише запам'ятовувати інформацію, а й навчатися у грі [46, с.113].

5. Конкурси та вікторини. Проведення конкурсів на кращу граматичну конструкцію або найшвидше визначення частини мови. Це підвищує інтерес учнів до навчання, адже вони отримують можливість змагатися і демонструвати свої знання.

Отже, гра як метод навчання не лише зацікавлює учнів, а й формує у них командний дух і бажання досягати кращих результатів.

Використання мультимедійних технологій може суттєво підвищити ефективність навчання:

- **презентації:** використання слайд-презентацій для ілюстрації морфологічних тем, зокрема, прислівників, їхніх функцій та прикладів вживання. Це дозволяє візуалізувати інформацію та робить її більш доступною для учнів;

- **вебінари та онлайн-курси:** створення онлайн-платформ для додаткового навчання та обговорення морфологічних питань. Такі ресурси можуть надавати учням можливість самостійного вивчення теми у зручному для них форматі.

Отже, використання технологій у навчанні забезпечує більше можливостей для індивідуалізації та диференціації навчального процесу [36, с.608].

Успішне навчання залежить від здатності вчителя адаптувати навчальні матеріали під індивідуальні особливості учнів. Для цього можна:

1) використовувати диференційовані завдання, які дозволяють учням працювати в темпі, що відповідає їхнім можливостям. Наприклад, пропонувати завдання з різним рівнем складності, від простих до більш складних.

2) запропонувати учням вибір завдань на основі їхніх інтересів, що підвищує мотивацію до навчання. Якщо учень має можливість вибрати тему або формат завдання, він буде більше зацікавлений у виконанні.

Індивідуалізація навчання також передбачає активну участь учнів у виборі способів оцінювання, що дозволяє їм відчувати відповідальність за власний освітній процес.

Навчання самооцінці є важливим аспектом, який дозволяє учням аналізувати свої результати, виявляти слабкі місця та працювати над ними. Для цього можна:

- вводити елементи рефлексії в кінці кожного уроку, щоб учні могли подумати над тим, що нового дізналися, які труднощі виникли і як можна їх подолати. Це може включати обговорення у малих групах або заповнення спеціальних анкет;

- використовувати щоденники навчання, в яких учні можуть записувати свої досягнення та цілі. Це допомагає формувати в учнів усвідомленість про власний прогрес і підтримує їхню мотивацію.

Контроль навчальних досягнень повинен бути різноманітним та об'єктивним:

- використання тестів і контрольних робіт для перевірки знань із морфології, що дозволяє отримати об'єктивну інформацію про рівень засвоєння матеріалу;

- оцінювання проєктних робіт та участі в групових заняттях, що дозволяє врахувати не лише знання, але й комунікативні навички. Важливо надавати зворотній зв'язок, який допоможе учням зрозуміти, над чим потрібно працювати.

Застосування різних форм оцінювання сприяє об'єктивному аналізу навчальних досягнень учнів і допомагає коригувати освітній процес.

Не менш важливим є застосування знань на практиці. Учні повинні мати можливість використовувати свої знання в реальних ситуаціях. Наприклад:

- написання власних творів із використанням морфологічних знань. Це може бути есе, де учні мають можливість творчо застосовувати вивчені правила;

- створення віршів або пісень, де учні можуть проявити свою креативність, використовуючи різноманітні частини мови. Такі завдання стимулюють уяву і дозволяють учням активно використовувати морфологічні знання.

Отже, методика формування морфологічної компетентності учнів 7-х класів повинна бути багатогранною і враховувати різноманітні аспекти їхнього розвитку. Інтерактивні методи, сучасні технології, індивідуалізація навчання, зв'язок з практикою є ключовими елементами, які можуть суттєво підвищити ефективність освітнього процесу. Головне – створити середовище, яке стимулює учнів до активного навчання та розвитку їхніх мовленнєвих здібностей, що, в свою чергу, сприятиме їхньому загальному особистісному розвитку.

Підвищити ефективність освітнього процесу на уроках української мови допоможуть вправи. Вони дозволяють не тільки закріпити знання, але й розвинути критичне мислення, творчі здібності, уяву та здатність до самостійного вирішення мовних завдань учнів.

Репродуктивні вправи спрямовані на відтворення раніше отриманих знань і навичок, тобто на використання інформації, яку учні вже засвоїли. Це може бути відтворення конкретних граматичних правил, схем чи моделей. Репродуктивні вправи є основою для закріплення вивченого матеріалу.

Приклади репродуктивних вправ:

1. Заповнення таблиць і схем. Учні можуть заповнювати таблиці змін у формах слова, що допомагає їм засвоїти морфологічні категорії. Наприклад, заповнити таблицю відмінювання іменників або дієслів.

2. Визначення частин мови в тексті. Учням дають текст, і вони повинні визначити та позначити прислівники, прикметники, іменники тощо.

3. Перетворення словоформ. Учні отримують слова в початковій формі і повинні перетворити їх на інші словоформи.

3. Упорядкування речень або частин тексту. Учні отримують речення або частини тексту і повинні їх впорядкувати за граматичними правилами.

Мета репродуктивних вправ: закріплення базових мовних правил, формування звичок правильного застосування мовних одиниць, тренування вмінь у виконанні стандартних граматичних завдань.

Творчі вправи сприяють розвитку критичного мислення, уяви та здатності застосовувати знання на практиці в нових умовах. Вони дозволяють учням не тільки відтворювати інформацію, але й створювати мовлення, вирішувати нестандартні завдання.

Приклади творчих вправ:

1. Складання власних текстів. Учні мають скласти текст, використовуючи певні частини мови або граматичні категорії, наприклад, прислівники або дієслова. Наприклад, напишіть невелику історію, використовуючи 5 прислівників часу та місця.

2. Мовні ігри. Використання мовних ігор, таких як кросворди або квест-завдання, що змушують учнів активно застосовувати свої знання для досягнення певної мети.

3. Перетворення стандартних фраз в оригінальні. Учням даються стандартні фрази, які вони повинні трансформувати, додавши нові слова, змінюючи конструкцію або використовуючи синоніми.

4. Інтерпретація тексту. Учні отримують текст і повинні інтерпретувати його, пояснюючи значення складних мовних конструкцій або змінюючи стиль написання (наприклад, з офіційного на розмовний або навпаки).

5. Розробка мовних проєктів. Учні можуть створювати проєкти на задану тему, в яких використовують прислівники, дієслова або прикметники.

Мета творчих вправ: розвиток креативності та самостійного мислення, формування навичок застосування граматичних знань у реальних життєвих ситуаціях, стимулювання учнів до створення власних висловлювань і текстів [8].

Репродуктивні вправи фокусуються на відтворенні вже набутих знань, навичок і правил, а творчі вправи спрямовані на розширення уявлень, використання набутих знань у нових контекстах, розвиток інтелектуальних і

творчих здібностей. Обидва види вправ є необхідними для успішного навчання, оскільки вони доповнюють один одного: репродуктивні вправи забезпечують базу для створення мовних навичок, а творчі вправи допомагають застосовувати ці навички у складних і нестандартних ситуаціях.

Окрім репродуктивних та творчих, існують також аналітичні та пошукові вправи, які допомагають учням поглибити свої знання, розвивати критичне мислення і здатність до самостійного вирішення проблем.

Аналітичні вправи спрямовані на аналіз мовного матеріалу, виявлення закономірностей, порівняння різних мовних структур і форм. Вони допомагають учням глибше розуміти граматичні категорії і їх застосування.

Приклади аналітичних вправ:

1) аналіз тексту. Учні аналізують текст з погляду граматичних категорій. Наприклад, аналізують у тексті прислівників за видами або функціями;

2) порівняння форм. Учні порівнюють різні форми одного і того ж слова або різні частини мови, наприклад, іменники і дієслова, їх морфологічні ознаки;

3) виявлення помилок. Учні знаходять та виправляють граматичні помилки в текстах або реченнях, визначаючи причини їх виникнення.

Пошукові вправи допомагають учням розвивати навички самостійного пошуку інформації, виявлення нових граматичних конструкцій або мовних закономірностей. Вони часто пов'язані з дослідженням, інтерпретацією і порівнянням мовного матеріалу.

Приклади пошукових вправ:

- дослідження лексичного значення. Учні повинні знайти і пояснити значення маловідомих або багатозначних слів, наприклад, виявити всі можливі значення одного прислівника в контексті;

- мовний експеримент. Учні створюють нові речення з певними частинами мови і обґрунтовують їх вибір;

- пошук прислівників у літературних творах. Учні можуть досліджувати, як автори використовують прислівники для створення певного ефекту у своїх текстах.

Практичні вправи забезпечують учнів можливістю використовувати свої знання в реальних або наближених до реальних умовах. Це завдання сприяють розвитку комунікативних навичок [76, с.157].

Приклади практичних вправ:

- інтерв'ю або опитування. Учні проводять інтерв'ю або опитування, в ході яких застосовують граматичні категорії, наприклад, прислівники.
- рольові ігри. Учні грають ролі в діалогах, використовуючи граматичні категорії на практиці.

Отже, репродуктивні, творчі, аналітичні, пошукові та практичні вправи є основними типами завдань, що використовуються для розвитку мовних компетентностей учнів. Кожен із цих типів вправ відіграє важливу роль у формуванні у учнів навичок мовного аналізу, креативного використання мови, а також у закріпленні та поглибленні граматичних знань. Вони дозволяють розвивати як теоретичні знання, так і практичні вміння використання мови в реальних ситуаціях [32].

2.2. Аналіз підручників НУШ з української мови для 7-го класу як основи формування морфологічної компетентності

Потреба в реформуванні освіти сприяла необхідності зміни підручників з української мови. Змінилася вимоги до навчання української мови. Тому стало питання щодо адаптації освіти до нових реалій, підвищення якості навчання та створення необхідних умов для розвитку компетентностей, які змогли забезпечити успіх учнів у сучасному світі.

Сучасні підручники з української мови для 7-го класу побудовані за модульним принципом і охоплюють основні мовні розділи, такі як:

- Лексика і фразеологія.

- Морфологія (включаючи частини мови).
- Синтаксис і пунктуація.
- Орфографія.

Кожен розділ підручників має чітку структуру: теоретичний блок, практичні завдання, додаткові творчі завдання та підсумковий блок для закріплення знань. Це дає можливість поступового й логічного засвоєння матеріалу, а також забезпечує систематичне повторення й закріплення вивченого. Нові підручники враховують програми та методики, де акцент зміщений саме на компетентнісний підхід. Це означає, що:

- матеріал подається у формі, яка заохочує учнів розуміти й осмислювати мовні явища, а не лише запам'ятовувати правила;
- у завданнях часто містяться питання, що стимулюють учнів до роздумів, обговорення та власних висновків, допомагаючи розвивати аналітичні навички;
- деякі підручники пропонують вправи, де учні залучають знання з інших предметів, таких як історія, географія, література. Це відповідає концепції міждисциплінарності НУШ.

Сучасні підручники спрямовані на те, щоб формувати в учнів здатність вільно і грамотно висловлювати свої думки українською мовою [47, с.524]. Для цього в підручниках представлені завдання для розвитку:

- усного мовлення. (завдання на створення діалогів, обговорення питань у парах, робота в групах);
- письмового мовлення (підручники містять вправи на написання есе, творів, листів, що дозволяє учням використовувати мову в різних контекстах);
- соціокультурної компетентності (завдання, що передбачають обговорення суспільно важливих тем (наприклад, екологічні проблеми, культурна спадщина), допомагають учням формувати власні погляди і розуміти суспільні явища).

Оскільки морфологія є однією з ключових тем у 7-му класі, підручники приділяють значну увагу завданням, що сприяють формуванню морфологічної компетентності:

1) теоретичний блок подає інформацію доступною мовою, часто з використанням схем і таблиць, що полегшує засвоєння матеріалу;

2) практичні вправи включають завдання на аналіз і розбір слів за морфемами, творення нових слів за допомогою префіксів та суфіксів;

3) творчі завдання. Учні мають можливість використовувати морфологічні знання у практичних ситуаціях, наприклад, створювати рекламні слогани або короткі повідомлення, використовуючи певні морфологічні форми.

У підручниках НУШ для 7-го класу використовуються різноманітні інтерактивні методи:

- ігрові завдання. У багатьох підручниках є вправи, оформлені у формі гри (кросворди, анаграми), що підвищує мотивацію учнів;

- проєктні завдання. Наприклад, створення колажів, дослідження походження окремих слів або презентації на певну тему;

- онлайн-додатки. Деякі підручники містять QR-коди, що ведуть до додаткових онлайн-ресурсів для закріплення знань або тестів.

Оформлення сучасних підручників є яскравим і привабливим для учнів, що сприяє їхній зацікавленості. Це досягається через:

- ілюстрації та графічні елементи. Малюнки, таблиці, схеми допомагають легше сприймати теоретичний матеріал;

- інфографіка. Надається для відображення складних понять у простій та зрозумілій формі;

- чітка структура уроків. Вказуються мета уроку, очікувані результати, завдання, що полегшує самостійне опрацювання тем.

Переваги сучасних підручників:

1. Сучасні підручники орієнтовані на формування не лише знань, а й практичних навичок, необхідних у повсякденному житті.

2. Компетентнісний підхід, орієнтація на формування комунікативної компетентності.

3. Інтерактивні завдання, що підвищують мотивацію.

4. Можливість використання додаткових онлайн-ресурсів (відеоуроки, інтерактивні завдання, тести).

5. Актуальні теми та приклади, що дозволяють застосовувати мову в повсякденному житті.

6. Ілюстрованість та візуальна привабливість, що допомагає зацікавити учнів і сприяє більш ефективному навчальному процесу, особливо серед дітей та підлітків.

7. Інтеграція різних видів діяльності (читання, письмо, аудіювання, говоріння, що допомагає учням комплексно засвоювати мову).

Недоліки сучасних підручників:

1. Відсутність гнучкості для вчителів у виборі завдань через прив'язаність до конкретної структури уроку.

2. Інколи перевантаженість матеріалу, що може ускладнювати його сприйняття учнями зі слабшою мовною підготовкою.

3. Не всі підручники достатньо враховують індивідуальні особливості учнів, тому можуть потребувати адаптації матеріалу.

Отже, аналіз підручників з української мови для 7-го класу показує, що вони відповідають сучасним освітнім вимогам, спрямовані на розвиток ключових мовних компетентностей і враховують вікові особливості учнів. Однак для їх ефективного використання вчителю варто застосовувати диференційований підхід та доповнювати матеріал додатковими завданнями для різних категорій учнів. Такий підхід дозволить максимально розкрити потенціал сучасних підручників і сприяти ефективному формуванню мовленнєвих навичок та морфологічної компетентності в учнів 7-х класів.

В Україні для учнів 7-х класів розроблено багато варіантів підручників різних авторських колективів, які пройшли експертизу та отримали рекомендації щодо використання їх в освітньому процесі. Розглянемо окремі підручники з української мови, схвалені Міністерством освіти і науки України. Це підручники за редакцією Ніни Голуб, Олександра Заболотного та

Олександра Авраменка. Кожен із підручників дотримується програмних вимог НУШ, проте підходи до подання матеріалу різняться.

Підручник Олександра Авраменка зосереджується на формуванні комунікативної компетентності через доступні та чіткі пояснення мовних явищ, практичні вправи та завдання на розвиток творчого мислення. Структура розділів підручника передбачає спершу теоретичний матеріал, а потім – практичні завдання та творчі вправи. Особливістю є лаконічність пояснень та акцент на розвиток мовних навичок через використання візуальних матеріалів і схематичних підказок. Структурує завдання так, щоб учні спочатку засвоїли основні поняття і правила, а потім застосовували їх у комплексних завданнях. Наприклад, є вправи на розбір слів і речень, де необхідно знайти морфеми, проаналізувати їхню функцію та значення. Завдання часто побудовані з акцентом на застосування морфемного аналізу для розуміння текстів.

Підручник Олександра Заболотного представлений модульною структурою, де кожен розділ має на меті не лише вивчення окремого мовного аспекту, але й формування інтегрованих знань. Завдяки набору завдань різного рівня складності, підручник Заболотного дозволяє враховувати індивідуальні особливості учнів. Структура уроків включає завдання, що сприяють самостійності та розвитку критичного мислення, а також практичне використання мови у реальних ситуаціях. Велика увага приділяється розвитку творчих здібностей. Присутні завдання на створення текстів, розробку проєктів та роботу з ілюстраціями. Це сприяє кращому розумінню мови як інструменту спілкування та творчості.

Підручник Ніни Голуб має зміст, спрямований на формування морфологічної компетентності, із використанням багатьох прикладів, ілюстрацій та пояснень. Важливою особливістю є увага до глибокого аналізу морфем і синтаксичних структур, що сприяє систематичному засвоєнню правил. Також у підручнику наявні завдання для розвитку орфографічної компетентності, зокрема через вправи, які вчать школярів орієнтуватися у правилах і винятках. Він також містить завдання для розвитку критичного

мислення через аналіз текстів, роботу з помилками, вправи на редагування та виправлення речень. Присутні вправи на доповнення та формування правильних висловлювань, що сприяє мовленнєвій компетентності.

Порівняння теми «Прислівник» у підручниках з української мови для 7-го класу авторів Олександра Авраменка, Олександра Заболотного та Ніни Голуб дозволяє виявити особливості подання цього матеріалу в межах Нової української школи (НУШ). Важливо звернути увагу на структуру уроків, методи подання інформації, практичні завдання та інтерактивність, оскільки кожен із підручників має свій підхід до розвитку мовної компетентності учнів.

1. Структура і подання теоретичного матеріалу з теми «Прислівник».

Підручник Олександра Авраменка подає тему «Прислівник» в дуже лаконічній формі, зосереджуючи увагу на чіткому поясненні основних понять. Прислівник подається як частина мови з визначенням його значення, ролі в реченні та основних граматичних характеристик (незмінюваність, значення часу, місця, способу дії тощо). Теорія супроводжується схемами та таблицями, що полегшують учням запам'ятовування ключових моментів. Підручник Авраменка також акцентує увагу на зв'язку прислівника з іншими частинами мови, пропонуючи мінімально необхідну теорію для подальшого засвоєння.

Підручник Олександра Заболотного подає матеріал про прислівник більш ґрунтовно, розширюючи поняття прислівника через порівняння його з іншими частинами мови. Також розглядаються такі особливості, як функція прислівника в реченні, відмінність від прикметника і дієприслівника, а також особливості творення прислівників. Окрім основної теорії, учні отримують додаткову інформацію у вигляді підказок та правил для легшого засвоєння. Підручник Заболотного пропонує детальне пояснення граматичних характеристик, що дозволяє учням краще зрозуміти структурні особливості мови.

Підручник Ніни Голуб структурує тему «Прислівник» як окремий блок, акцентуючи увагу на значенні та граматичних ознаках прислівників, їхніх групах за значенням, незмінюваності та вживанні у реченнях. Підручник Голуб

також пропонує схеми для розуміння відмінностей між прислівниками різних розрядів та розглядає питання написання окремих складних прислівників. Теорія подається у вигляді структурованих схем, таблиць і коротких поясень, що допомагає учням засвоювати інформацію поетапно.

2. Практичні завдання для закріплення матеріалу.

О. Авраменко пропонує здебільшого базові вправи на розпізнавання прислівників у тексті, визначення їхнього значення і ролі в реченнях. У підручнику є завдання для тренування використання прислівників в усному та писемному мовленні, а також вправи для складання речень із конкретними прислівниками. Завдання часто мають творчий характер, наприклад, написання невеликого твору з використанням заданих прислівників, що розвиває мовленнєву компетентність.

О. Заболотний використовує вправи на аналіз і порівняння, що дозволяє глибше зрозуміти функції прислівника. Наприклад, є завдання на знаходження прислівників різних груп, розбір речень, вибір потрібних прислівників для доповнення тексту. Додатково О. Заболотний включає завдання на творення нових слів із кореневими змінами та добір синонімів серед прислівників. Є завдання для роботи в парах і групах, де учні можуть обговорювати та застосовувати вивчене.

Н. Голуб пропонує вправи на впізнавання прислівників за їхніми граматичними ознаками, завдання на побудову словосполучень з прислівниками, а також вправи для правильного вживання прислівників у реченнях. Особливу увагу приділено орфографії, наприклад, правопису складних прислівників. Також Н. Голуб включає вправи для самостійного редагування речень із помилками у використанні прислівників.

3. Творчі та інтерактивні завдання.

О. Авраменко акцентує на творчих завданнях, таких як написання коротких текстів, побудова діалогів або створення оповідань з використанням певної групи прислівників. Ці завдання сприяють розвитку мовленнєвої інтуїції

та підвищенню інтересу до мови, адже учні мають можливість застосувати отримані знання у практичній діяльності.

О. Заболотний вводить інтерактивні завдання, що включають обговорення в групах, рольові ігри та проєктну роботу. Наприклад, учні можуть створювати словники прислівників, збирати фразеологізми з прислівниками або досліджувати вживання прислівників у художніх текстах. Ці завдання розвивають дослідницькі навички і сприяють глибшому розумінню теми.

Н. Голуб пропонує працювати з текстами, в яких учні повинні знаходити і виправляти помилки, робити аналіз використання прислівників. Також є завдання на розширення речень прислівниками, складання речень із різними групами прислівників, що сприяє розвитку критичного мислення та точного використання мови.

4. Акцент на інтеграцію знань.

О. Авраменко робить акцент на використанні прислівників у реальних мовленнєвих ситуаціях, що відповідає компетентнісному підходу НУШ. У завданнях, які він пропонує, учні мають можливість бачити зв'язок між прислівниками і повсякденними висловами, фразами з різних сфер життя.

О. Заболотний у своїх завданнях інтегрує знання з інших предметів, наприклад, історії та літератури. Завдання можуть включати пошук прислівників у творах українських письменників або створення текстів з історичними довідками, що сприяє розвитку міжпредметних зв'язків.

Н. Голуб зосереджується на систематизації мовних знань, що забезпечує глибше засвоєння матеріалу. Вправи орієнтовані на розуміння учнями мовної структури і точність у використанні мовних норм, що сприяє грамотному і структурованому використанню мови.

Таблиця 2.2.1

Порівняльна характеристика сучасних підручників

<i>Автор</i>	<i>Сильні сторони</i>	<i>Слабкі сторони</i>
О. Авраменко	Лаконічність пояснень, творче застосування знань,	Менш детальне пояснення окремих граматичних

	інтерактивність, зв'язок з реальними мовленнєвими ситуаціями.	характеристик прислівників.
О. Заболотний	Глибокий аналіз і порівняння, акцент на міжпредметні зв'язки, інтерактивні завдання на дослідження.	Може здатися складним для учнів зі слабкою підготовкою до аналітичної роботи.
Н. Голуб	Чітка структурованість, увага до орфографії, вправи на редагування, точність у використанні мови.	Менше інтерактивних і творчих завдань.

Отже, підручники О. Авраменка, О. Заболотного та Н. Голуб забезпечують якісне подання теми «Прислівник» відповідно до вимог НУШ, але з різними акцентами. О. Авраменко забезпечує лаконічний і практичний підхід з акцентом на творчість, Н. Голуб зосереджується на ґрунтовній орфографічній і морфологічній підготовці. Проте який би підручник не обрали для вивчення теми «Прислівник», важливо використовувати різноманітні вправи, що сприятимуть глибокому засвоєнню матеріалу і розвитку навичок правильного використання прислівників у мовленні. Вправи повинні бути різноплановими, щоб учні могли працювати з прислівниками як в контексті, так і на рівні окремих мовних одиниць. Ось кілька типів вправ, які будуть ефективними для вивчення прислівників на уроках у 7 класі [80, с.254]:

Вправи на визначення прислівників у тексті.

1. Випиши всі прислівники з тексту й визнач їхню роль: Дайте учням текст із різними прислівниками. Попросіть виписати їх, а також зазначити, яку роль виконує кожен прислівник (місце, час, спосіб дії, ступінь). Наприклад: «Вона впевнено йшла вперед, уважно дивлячись навколо». Виписати: *впевнено* (спосіб дії), *вперед* (напрямок), *навколо* (місце).
2. Пошук прислівників за категоріями.

Знайти прислівники, що вказують на час, місце, спосіб дії, ступінь у поданому тексті.

Наприклад:

Час: *зараз, сьогодні, завжди.*

Місце: *вгорі, збоку, всюди.*

Спосіб дії: *швидко, тихо, старанно.*

Ступінь: *дуже, надто, трохи.*

3. Заміни слова на прислівники.

Дайте учням речення, де замість прислівників використані словосполучення.

Попросіть замінити ці фрази відповідними прислівниками. Наприклад: «Вона виконала завдання з великим старанням» → «Вона виконала завдання старанно».

4. Завдання на пошук синонімів і антонімів прислівників.

Дайте список прислівників і попросіть дібрати до них синоніми або антоніми, щоб учні зрозуміли відтінки значень.

Наприклад: синонім до *швидко*: *миттєво*, антонім до *далеко*: *близько*.

5. Встав прислівники в тексті.

Запропонуйте учням текст із пропусками й попросіть вставити відповідні за змістом прислівники.

Він говорив (як?) _____ (голосно, тихо), а всі уважно слухали.

6. Вправа на визначення видів прислівників.

Підбери до кожної категорії прислівник.

Запропонуйте учням таблицю з категоріями: місця, часу, способу дії, міри і ступеня. Попросіть підібрати по одному прислівнику до кожної категорії.

Місце: *збоку*

Час: *вчора*

Спосіб дії: *акуратно*

Міра і ступінь: *надто*

8. Заповни пропуски правильними прислівниками.

Дайте учням речення з пропусками, куди вони мають вставити прислівник відповідного виду.

«Він прийшов _____ (час)». Можливі відповіді: *пізно, вчора, сьогодні*.

«Діти зібралися _____ (місце)». Можливі відповіді: *всередині, надворі, поруч*.

9. Розподіли прислівники за видами.

Дайте учням набір прислівників і попросіть розподілити їх за видами.

Вгорі, пізно, швидко, дуже, близько, вчора.

Відповідь:

Місце: *вгорі, близько*

Час: *пізно, вчора*

Спосіб дії: *швидко*

Міра і ступінь: *дуже*

10. Склади речення з прислівниками різних видів.

Запропонуйте учням скласти по одному реченню з кожним видом прислівників.

11. Заповнення пропусків.

Заміни виділене слово прислівником.

Це завдання дозволяє учням знайти відповідні прислівники замість інших частин мови для передачі того самого значення.

Він говорив з **великою уважністю**. → Він говорив _____.

Ми поїхали **дуже далеко**. → Ми поїхали _____.

Вона прийшла **вчасно на зустріч**. → Вона прийшла _____.

Варіанти відповідей: *уважно, далеко, вчасно*

Заповни пропуски відповідними прислівниками часу.

Учні тренуються вживати прислівники, що вказують на час дії.

Вчора ми зустрілися, а _____ знову побачимося.

Вони вирушили у подорож _____ вранці.

Ми будемо вчитися цій темі _____.

Варіанти відповідей: *завтра, сьогодні, зранку*.

Склади речення, вставляючи прислівники з дужок у правильній формі.

Учні повинні правильно вибрати та вжити запропоновані прислівники в реченні.

Кіт сидів _____ (високо, низько) на дереві й спостерігав за собакою.

Ми подолали відстань _____ (швидко, повільно), щоб встигнути до заходу сонця. Вона працювала над проектом _____ (уважно, неуважно),

щоб зробити його якісним.

Відповіді: *високо, швидко, уважно.*

Вправи на утворення прислівників

Утвори прислівники від поданих іменників.

Учні утворюють прислівники, додаючи прийменники або використовуючи словосполучення.

ранок → _____

вечір → _____

час → _____

місце → _____

Відповіді: *зранку, ввечері, часом, місяцями.*

Перетвори словосполучення в прислівники.

Учням пропонується утворити прислівники, з'єднавши слова в єдиний вираз.

без упину → _____

ледве помітно → _____

час від часу → _____

на диво → _____

Відповіді: *безупинно, ледве, часом, надиво*

Утвори прислівники способу дії.

Від дієслів треба утворити прислівники, що відповідають на питання «як?».

бігти → _____

працювати → _____

радіти → _____

сміятися → _____

Відповіді: *бігом, старанно, радісно, весело*

Робота з синонімами і антонімами прислівників

Добери синоніми до прислівників.

Учням потрібно підібрати синоніми до поданих прислівників.

весело → _____, _____

швидко → _____, _____

тихо → _____, _____

часто → _____, _____

уважно → _____, _____

Відповіді:

весело → радісно, жваво

швидко → прудко, стрімко

тихо → безшумно, спокійно

часто → регулярно, постійно

уважно → пильно, зосереджено

Знайди антоніми до прислівників.

Учням пропонується знайти антоніми до поданих прислівників.

голосно → _____

повільно → _____

високо → _____

далеко → _____

сумно → _____

Відповіді:

голосно → тихо

повільно → швидко

високо → низько

далеко → близько

сумно → весело

Вправа на складення речень з прислівниками.

Використання кількох прислівників у одному реченні.

Учням потрібно скласти речення з двома або більше прислівниками.

Прислівники: (тихо, весело, швидко)

Речення: _____

Прислівники: (гарно, зразу, рідко)

Речення: _____

Відповіді:

Тихо і весело вони святкували день народження.

Він зразу поїхав, але рідко повертався додому.

Творчі вправи на використання прислівників у контексті.

Учні складають невелику історію чи твір, використовуючи певну кількість прислівників. Важливо, щоб прислівники були правильно вжиті в контексті.

Ігрові вправи та кросворди.

Використання ігор, таких як кросворди, пазли або вікторини, де учні повинні знайти правильні прислівники відповідно до запитів. Такі вправи мотивують учнів до вивчення матеріалу в інтерактивній формі.

Вправа на перетворення прислівників у прикметники і навпаки.

Учням необхідно скласти по одному реченню з прикметником і прислівником, що є від того ж кореня.

Прикметник: *високий* – *високо*

Високий будинок стоїть високо на пагорбі.

Прикметник: *легкий* – *легко*

Легкий вітерець дує легко, не порушуючи спокою.

Отже, використання різноманітних вправ на уроках з вивчення прислівників допомагає учням не лише засвоїти теоретичні аспекти теми, але й удосконалити практичні навички застосування прислівників у мовленні. Важливо, щоб вправи були інтерактивними, цікавими та відповідали віковим особливостям учнів 7 класу.

2.3. Рекомендації для вчителів щодо проведення уроків із формування морфологічної компетентності на тему «Прислівник»

1. Розробка планування та цілей уроків.

1.1. Чітко визначити навчальні, розвивальні та виховні цілі уроків, які спрямовані на формування морфологічної компетентності.

1.2. Планувати уроки так, щоб забезпечити поступовий перехід від теоретичного засвоєння знань до їх практичного застосування.

2. Використання інтерактивних методів навчання.

2.1. Залучати інтерактивні методи: робота в парах, групові проєкти, мовні ігри.

2.2. Організувати дискусії або мозкові штурми для активного залучення учнів до роботи з темою.

2.3. Використовувати вправи на класифікацію прислівників за значенням, синтаксичну роль, особливості вживання в тексті.

3. Упровадження технологій критичного мислення.

3.1. Працювати з таблицями, схемами, діаграмами для кращого розуміння будови і функцій прислівника.

3.2. Впроваджувати завдання на аналіз текстів із виділенням ролі прислівників у мовленні.

4. Розвиток мовленнєвої культури.

4.1. Під час уроків акцентувати увагу на ролі прислівника у створенні виразності та точності мовлення.

4.2. Залучати творчі завдання: написання творів, есе, діалогів, що містять певну кількість прислівників.

4.3. Використовувати вправи на заміну слів іншими (синонімія, антонімія).

5. Робота з текстами.

5.1. Використовувати тексти українських письменників, які багаті на художні засоби, включно з прислівниками.

5.2. Практикувати вправи на знаходження прислівників у текстах, визначення їхнього значення та ролі.

5.3. Створювати навчальні матеріали з адаптованими текстами для розвитку навичок аналізу й узагальнення.

6. Застосування сучасних технологій.

6.1. Залучати мультимедійні засоби: презентації, відео, інтерактивні дошки, онлайн-тести.

6.2. Створювати та використовувати інтерактивні вправи (наприклад, на платформах Kahoot, Quizlet).

7. Дидактичний супровід уроків.

7.1. Підготувати картки із завданнями на розпізнавання прислівників, їх граматичні категорії та стилістичну функцію.

7.2. Запропонувати вправи на складання речень із заданими прислівниками, створення власних текстів, де учні використовуватимуть прислівники певних груп.

8. Рефлексія й оцінювання.

8.1. Впроваджувати вправи для самоконтролю й самоперевірки (робота з ключами, тестами, завданнями з множинним вибором).

8.2. Використовувати формувальне оцінювання: аналіз досягнень і помилок учнів для подальшої корекції навчання.

9. Інтеграція знань.

9.1. Пов'язувати тему «Прислівник» із вивченням інших розділів мовознавства (синтаксис, стилістика, орфографія).

9.2. Залучати міжпредметні зв'язки: використання прикладів з літератури, історії чи природознавства для демонстрації прислівників у різних контекстах.

10. Підготовка до мовленнєвих ситуацій.

10.1. Моделювати мовленнєві ситуації, де учні мають обґрунтовано використовувати прислівники (побудова аргументів, обговорення, діалоги).

10.2. Пропонувати вправи на опис картин, фотографій чи реальних подій із використанням прислівників для вираження динаміки й емоційності.

ВИСНОВКИ

У процесі виконання магістерської роботи з теми «Методика формування морфологічної компетентності в учнів 7-х класів у процесі вивчення прислівника» було досягнуто поставленої мети, а саме: проаналізовано, обґрунтовано та апробовано методику, спрямовану на формування морфологічної компетентності семикласників у межах вивчення частини мови – прислівника. Проведений аналіз науково-методичної літератури дозволив окреслити саме поняття морфологічної компетентності як складової мовленнєвої грамотності та з'ясувати, що морфологічна компетентність є важливою складовою мовної компетентності, яка забезпечує знання про частини мови та вміння їх використовувати у власному мовленні. Особливе місце у формуванні цієї компетентності посідає прислівник як частина мови, що характеризується специфічними граматичними ознаками та функціональною роллю. Визначено, що особливість прислівника полягає у його універсальності, незмінності форми та багатозначності, що робить його ключовим елементом мовної системи та важливим об'єктом для формування морфологічної компетентності. Прислівник також є важливим елементом збагачення мовлення учнів і сприяє їхньому загальному мовленнєвому розвитку.

Проведене дослідження дозволило не лише проаналізувати сучасний стан викладання цієї теми в шкільній практиці, а й виявити основні труднощі, які виникають у процесі формування морфологічних знань та вмінь.

На основі отриманих даних було розроблено ефективну методику навчання, спрямовану на оптимізацію цього процесу.

Проведено аналіз методики формування морфологічної компетентності учнів. З'ясовано, що методика базується на:

1. Використанні інтерактивних методів навчання, які стимулюють активну пізнавальну діяльність учнів.
2. Виконанні системи вправ і завдань, які охоплюють різні аспекти роботи з прислівником: визначення його морфологічних ознак, аналіз його функцій у

текстах різних стилів, створення власних висловлювань із використанням прислівників.

3. Диференціації навчальних завдань, що дозволяє враховувати індивідуальні особливості учнів, їхні потреби та рівень підготовки.

4. Формуванні комунікативної компетентності шляхом практичного застосування знань про прислівник у різних видах мовленнєвої діяльності (усній та письмовій).

Дослідження підтвердило, що ефективність навчання значно підвищується завдяки використанню різноманітних інтерактивних методів, сучасних технологій, проєктної діяльності та активному залученню учнів у процес навчання.

Отже, результати дослідження свідчать про актуальність і перспективність впровадження сучасних методик у процес вивчення морфології в школі. Запропонована методика сприяє системному засвоєнню знань про морфологічну систему української мови, а також забезпечує умови для формування в учнів навичок самостійного аналізу мовних явищ і творчого підходу до їх застосування. У подальших дослідженнях доцільно розширити цю методику для інших частин мови, що забезпечить комплексний підхід до формування морфологічної компетентності школярів.

Розроблені методичні матеріали можуть бути використані вчителями української мови та літератури для формування мовної компетентності учнів у процесі вивчення не лише прислівника, а й інших частин мови.

Отже, запропонована методика не тільки сприяє вдосконаленню навчального процесу, що допомагає не лише подолати певні труднощі учнів з вивчення теми «Прислівник», а і підвищує їх інтерес до цієї теми, а також відповідає вимогам сучасної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авраменко О., Тищенко З. Українська мова: підручник для 7-го класу закладів загальної середньої освіти. Київ. 2024.
2. Атанов Г. Теорія діяльнісного навчання: навч. посіб. Київ: Кондор, 2007. 186 с.
3. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія : підручник. Київ : Либідь, 1993. 334 с.
4. Безпояско О., Городенська К. Морфеміка української мови. К.: Наук. думка, 1987. 212 с.
5. Біляєв О.М., Мельничайко В.Я., Пентилюк М.І. Методика вивчення української мови в школі. К. : Рад. ш., 1987. 246 с.
6. Богосвятська А.І. Відчувати, думати, діяти! Методична скринька прийомів рефлексії. Львів : академія гармонізації особистості, 2019. 48 с.
7. Богосвятська А.-М. Як зробити смачний, ароматний, кольоровий урок. Методичний посібник. Львів : Академія гармонізація особистості, 2019. 76 с.
8. Бойко О.О. Цікаві завдання з української мови. Ігри на уроках української мови - comwww.calameo.com/books/0010506597fd828eb4395
9. Варзацька Л. О. Формування морфологічної компетентності учнів 5-7 класів на уроках української мови: метод. посіб. Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2018. - 166 с.
10. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматики укр. мови. Київ : Унів. Вид-во «Пульсари», 2004. 400с.
11. Гласс Дж., Стэнли Дж. Статистичні методи в педагогіці та психології М.: Прогресс, 1976. 496 с.
12. Головащук С.І. Словник-довідник з правопису та слововживання. К.: Наукова думка, 1989.
13. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим науковцям. Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.

- 14.Голуб Н., Горошкіна О. Українська мова: підручник для 7-го класу закладів загальної середньої освіти. Київ. 2024.
- 15.Голуб Н. Ситуаційний метод на уроках української мови в школі. 2013. 18–24 с.
- 16.Голуб Н. Українська мова і література в школі. 2018. 2-5 с.
- 17.Горошкіна О. Сучасна українська літературна мова. 2014. 25 с.
- 18.Горпинич В. Морфологія української мови. Київ: Академія, 2004. 336 с.
- 19.Горпинич В. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. К.: Вища школа, 1999. 207 с.
- 20.Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. К.: Вища шк., 1999.
- 21.Горпинич В.О. Українська морфологія: навчальний посібник. Дніпропетровськ, ДНУ, 2002.
- 22.Григорчук В. Сучасні підходи до формування мовленнєвої компетентності учнів. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. 34–39 с.
- 23.Гришко Г. Г. Застосування інноваційних технологій на уроках української мови та літератури: Методичні матеріали на допомогу вчителям-філологам. 2021.
- 24.Дроздовський Д. Виклики й перспективи реформування сучасної освіти в Україні. Дивослово. 2018. 2-6 с.
- 25.Дяченко Н. О. Практичні рекомендації з написання анотації до публікації в науковому виданні. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2016. 138-143 с.
- 26.Заболотний О., Заболотний В. Українська мова: підручник для 7-го класу закладів загальної середньої освіти. Київ. 2024.
- 27.Загороднова В. Ф. Курсова робота з методики навчання української мови як засіб формування дослідницьких умінь у майбутніх учителів української мови та літератури. Наука і освіта. 2013. 51- 54 с.

28. Загнітко А.П. Теоретична граматика української мови: Морфологія. Донецьк: Дон ДУ, 1996.
29. Ігри на уроках української мови - <https://urok-ua.com/ihry-na-urokah-ukrajinskoji-movy/>
30. Інтерактивні вправи - Блог вчителя української мови та літератури ...svitlanashev.blogspot.com/p/blog-page_4.html
31. Коваль, О. П. Теорія і методика навчання української мови: практичний аспект. Львів: ПАІС, 2020.
32. Козачук Г.О. Українська мова. Практикум. К.: Вища школа, 1991.
33. Козловська Д. В., Домрачева І. Р., Бортун К. О. Сучасна українська мова. Морфологія: методичні рекомендації для студентів освітніх програм «Українська мова та література», «Прикладна лінгвістика». Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. 38 с.
34. Компетентнісний підхід до навчання української мови в основній школі (матеріали круглого столу). УМЛШ. 2012. №4. с. 51–65.
35. Костів О., Сколоздра-Шепітко О. Методика викладання української мови: навч.-метод. посіб. Для студентів українського відділення філологічного факультету. Львів, 2018. – 202 с.
36. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. К.: Рад. шк., 1989. – 608 с.
37. Кочан І. М., Захлюпана Н. М. Словник-довідник з методики викладання української мови. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2005. 250 с.
38. Кулик О. Добір оптимальних методів і прийомів навчання. Українська мова і література в школі. 2013. 8-12 с.
39. Кучерук О. А. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика. Житомир: Вид-во ЖЖДУ ім. І.Франка, 2011. 420 с.
40. Кучеренко І.К. Теоретичні питання граматики української мови. Морфологія. Вінниця, 2003.

- 41.Леонова М. Сучасна українська літературна мова. Морфологія. К.: Вища школа, 1983. 263 с.
- 42.Лисенко, Н. В. Формування мовленнєвої компетентності в учнів основної школи. Освіта і розвиток обдарованої особистості, 1(1), 2017. 123–126 с.
- 43.Мацько Л.І., Семенов О.М., Голуб Н.б. Мова наша – українська: навчально-метод посібник для вчителя. К.: Богданова А.М., 2011. 512с.
- 44.Мацько Л.І., Мацько О.М., Сидоренко О.М. Українська мова. Навчальний посібник. К.: Либідь, 1998.
- 45.Мединська Н. Сучасна українська літературна мова. Збірник вправ з морфології: Навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2007. 184 с.
- 46.Мелешко Л. В. Дидактична гра як засіб формування мовленнєвої компетентності учнів. Наукові записки. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 113–118 с.
- 47.Мойсієнко А. Сучасна українська мова: морфологія: підручник. Київ: Знання, 2013. 524 с.
- 48.Нищета В. Риторичні вміння як діяльнісний компонент риторичної компетентності. Українська мова і література в школі. 2013. 13-17 с.
- 49.Олійник І. С., Іваненко В. К., Рожило Л. П., Скорик О. С. Методика викладання української мови в середній школі. К.: Вища школа, 1989.
- 50.Омельчук С. Формування граматичних понять з морфології української мови в учнів основної школи.
- 51.Омельчук С. Проблеми граматики і лексикології української мови. Науковий часопис національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. 2012. Випуск 9. 217–220 с.
- 52.Омельчук С. Методика навчання морфології української мови в основній школі на засадах дослідницького підходу: організація експерименту: навч.- метод. посіб. Київ : СІТІПРІНТ, 2013. - 63 с.
- 53.Омельчук С. «Підхід до навчання» як базова категорія сучасної лінгвістичної науки. Українська мова і література в школі. 2013. 2-7 с.

- 54.Омельчук С. Урок дослідження в системі навчання морфології української мови. Українська мова і література в школі. 2013. 2-6 с.
- 55.Остапенко Н. М. Технологія сучасного уроку рідної мови : навч. Посібник. К. : ВЦ “Академія”, 2012. – 248 с.
- 56.Пазяк О.М., Сербенська О.А., Фурдуй М.І., Шевченко Л.Ю. Українська мова. Практикум. К.: Вища школа, 1998.
- 57.Пентилюк М. Методика навчання української мови у таблицях і схемах: навч. посіб. К. : Ленвіт, 2006. 134 с.
- 58.Пентилюк М. Методика викладання української мови в середніх освітніх закладах К. : Ленвіт, 2009. 400 с.
- 59.Пентилюк М. Окуневич Т. Г. Сучасний урок української мови – Х. : Вид. група “Основа”, 2007. 176 с.
- 60.Пентилюк М. Наукові засади комунікативної спрямованості у навчанні рідної мови.
- 61.Пентилюк М. Підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів. К. : Освіта, 2006. 272 с.
- 62.Плиско К. М. Принципи, форми і методи навчання української мови. Харків: Основа, 1995. 240 с.
- 63.Плиско К. Теорія і методика навчання української мови в середній школі. Харків : ХДПУ, 2001. 115 с.
- 64.Плющ М. Сучасна українська літературна мова: підручник для студ. філолог. спец. вищ. закл. освіти. Київ: Вища шк., 2000. 430 с.
- 65.Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. К., 2002.
- 66.Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. К.: А.С.К., 2004. 192 с.
- 67.Пометун О. Інтерактивні технології навчання : теорія і практика. К: В – во А.С.К. 2002. 136 с.
- 68.Пометун О. Сучасний урок інтерактивних технологій навчання; наук.-метод. посібник. К: В – во А.С.К., 2004. 192 с.

69. Пономаренко В. Уроки морфології в школі. Київ : Партнер, 1997 . Ч. 2 : Дієслово, дієприкметник, дієприслівник, прислівник, прийменник, сполучник, частка, вигук. 286 с.
70. Пономарів О. Сучасна українська мова: підручник, 3-тє вид., перероб. Київ: Либідь, 2005. 488 с.
71. Потебня О. Естетика і поетика слова: збірник. К.: Мистецтво, 1985. 302 с.
72. Сидоренко, О. М. Психолого-педагогічні аспекти навчання української мови. Київ: Педагогічна думка, 2019.
73. Товстоног Л.В. Українська мова. Цікаві завдання з морфології. 2018.
74. Українська мова. 5 – 9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. УМЛШ. 2013. №1. 32–54 с.
75. Федунь О.В. Методичні рекомендації та загальні вимоги до написання, оформлення і захисту студентських наукових робіт. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 61 с.
76. Шарко С. Д. Сучасний урок : технологічний аспект: посібник для вчителів і студентів. К: СПД, 2005. 157 с.
77. Шевцова Л. С., Кучерук О. А. Методичні вказівки до написання курсових і дипломних робіт з методики навчання української мови: Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2024. 91 с.
78. Шевченко Л.Ю., Різун В.В., Лисенко Ю.В. Сучасна українська мова: Довідник. К.: Либідь, 1993.
79. Яремчук, І. В. Інноваційні технології навчання української мови. Харків: Видавництво ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2022.
80. Ющук І.П. Практикум з правопису української мови. Київ: Освіта, 1994. 254 с.
81. Словник довідник з української лінгводидактики : навч. посіб. за ред. М. І. Пентилюк. К. : Ленвіт, 2015. 320 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Конспект уроку

Тема уроку: Прислівник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.

Мета уроку: Ознайомити учнів з поняттям прислівника та його функціями в реченні. Формувати вміння розпізнавати прислівники в реченнях, визначати їхнє загальне значення та граматичні ознаки, правильно використовувати прислівники в мовленні. Формувати навички роботи з лексичним значенням прислівників. Формувати навички дослідно-пошукової діяльності. Розвивати увагу, пам'ять, творче і логічне мислення.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань, умінь і навичок.

Обладнання: Презентація на тему «Прислівник». Картки з прикладами прислівників. Дидактичні матеріали для роботи в групах. Інтерактивна дошка або проектор. Підручник. Відео «Експрес – уроки О. Авраменка».

Хід уроку:

I. Організаційний момент. Привітання, перевірка присутності.

II. Актуалізація знань. Мотиваційний етап.

1. Вступне слово вчителя.

Колись Марк Твен сказав: «Хто не знає куди прямує, дуже здивується, якщо потрапить не туди». Я пропоную вам із запропонованих фразеологізмів обрати саме ті, які нагадають, що можна, а чого не варто робити на уроці.

Фразеологічна хвилинка:

- *входити в азарт;* - *бити байдики;* - *за словом до кишені не лізти;* - *теревені правити;* - *бубоніти під ніс;* - *зарубати на носі;* - *працювати до сьомого поту;*
- *кидати слова на вітер;* - *переливати з пустого в порожнє* - *говорити як по писаному,* - *писати як курка лапою.*

Робота з зошитом: Запишіть у зошити дату і *Правила сьогоднішнього уроку:*

<i>Можна</i>	<i>Не можна</i>
--------------	-----------------

- входити в азарт;	- бити байдики;
- за словом до кишені не лізти;	- теревені правити;
- зарубати на носі;	- бубоніти під ніс;
- працювати до сьомого поту;	- кидати слова на вітер;
- говорити як по писаному.	- переливати з пустого в порожнє.
	- писати як курка лапою

А для того, щоб дізнатися тему нашого уроку, уважно послухайте і відгадайте загадку:

Чим від інших я відмінний,
Тим, що є я сам незмінний.
Розібратись як детально,
Моє значення загальне —
Це найперш ознака дії:
Швидко їде, тихо мріє.
Чи ознака ще ознаки:
Дуже м'яко, надто м'яко.
А чи ознака предмета:
Це по-київськи котлета.
Я скажу вам тут дослівно —
Називаюсь я ... *(прислівник)*

2. Повідомлення теми, мети уроку. Мотивація навчання.

Тема нашого уроку – «**Прислівник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль**».

3. Створення проблемної ситуації.

Робота з текстом. *Прочитати текст. Дібрати заголовок, який виражав би тему.*

Вслухайтесь, як **зворушено** шумить ліс. **Лякливо** тріпочуть листям осики, **таємничо** шумлять берези, і **спересердя** глухо гудуть дуби. **Внизу** поміж ними зітхає ліщина, скаржиться на долю свою, що вона в

затінку не бачить
 неба. **Поруч** високі сосни, вирвавшись зеленими верхів'ями до неба, **теж**
 шумлять **журливо**.

Я люблю слухати ліс **влітку**. **Очевидно**, дерева говорять між собою. **По – моєму**, у них все таке схоже на життя людей. У кожного деревця свої незгоди, свої скарги, свої радощі й буяння. У лісі знаходиться місце для могутніх дубів і слабкої пискливої осички, для біло-корих красунь беріз і **завжди** настовбурченого відлюдькуватого глоду.

Тут живуть **поруч** велетенські бронзові осики і темнокорі крихкі куці чорниці... (За І. Цюпою).

Завдання: виписати виділені слова, визначити, з якими словами вони вжиті у реченні, поставити до них питання (Один учень біля дошки).

Шумить (як?) зворушено

Тріпочуть (як?) ляжливо

III. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ.

Етап освоєння теми уроку.

Дослідити прислівник з точки зору ЛЕКСИКОЛОГІЇ, МОРФОЛОГІЇ, СИНТАКСИСУ і СТИЛІСТИКИ.

I. Лексичне дослідження.

Лексика – наука про мову, яка вивчає значення слів.

Лексикологія – розділ мовознавства, який вивчає лексику (словниковий склад мови). Тож перше дослідження, яке ми проведемо буде лексичним.

Завдання: Визначити правильно частину мови головного слова, поставити питання до залежного, назвати одну з ознак, яку виражає прислівник. Відповідно три групи визначають три ознаки прислівника. (3 учні працюють біля дошки, решта – у зошитах).

Словосполучення: таємничо шумлять, дуже високий, дорога вперед.

Висновок: ми можемо сказати, що прислівник – це самостійна частина мови, яка виражає ознаку дії або стану, ознаку іншої ознаки, рідше – ознаку предмета.

2. Морфологічне дослідження.

Далі нашим завданням буде здійснити морфологічне дослідження.
А що таке морфологія?

Морфологія – це наука про мову, яка вивчає частини мови.

Зараз нам потрібно з'ясувати, яка найважливіша морфологічна ознака прислівника.

Робота в групах.

I група – провідмініяйте прислівник *зворушено*.

II група – змініть за родами прислівник *ляжливо*.

III група – змініть за числами прислівник *таємничо*.

- Який висновок ми можемо зробити?
- Яка найголовніша морфологічна ознака прислівника?

Отже, Прислівник – це самостійна незмінна частина мови, яка виражає ознаку дії або стану, ознаку іншої ознаки, рідше – ознаку предмета.

3. Синтаксичне дослідження.

Завдання: зробити синтаксичний розбір речення.

I варіант Я люблю слухати ліс (коли?) **влітку**.

II варіант Василько вибрав шлях (який?) **направо**.

III варіант У лісі (є як?) **прохолодно**.

Висновок: у реченні прислівники виступають другорядними членами, переважно обставинами, можуть бути присудками, рідше – означеннями.

Ми з вами щойно дослідили прислівник як лексичну одиницю, дізналися про морфологічні ознаки, з'ясували синтаксичну роль, тож пропоную розглянути прислівник з точки зору стилістики.

4. Робота з підручником. Опрацювання теоретичного матеріалу.

Завдання: Прочитати мовчки матеріал підручника. Озвучити лише ту інформацію, яка не прозвучала. (*Коментар учнів*).

Хвилинка релаксації. Експрес – урок від О. Авраменка (відеоролик).

5. **Творча робота.**

Завдання: Відновіть текст, добираючи з дужок потрібні, на ваш погляд, прислівники. Складіть і запишіть продовження розповіді (3-5 речень),

використавши прислівники для підсилення виразності мовлення та для зв'язку речень у тексті.

Це було (взимку, влітку, восени, навесні). Яюсь (увечері, вдень, вранці, вночі) вирішив (-ла) зустріти схід сонця. Це (дуже, надзвичайно, трохи) захоплююче видовище, особливо, якщо (поруч, далеко, близько) .ліс. Я (тихо, повільно, швидко, боязко) вийшов (-ла) надвір і побачив (-ла)

6. Контрольно-оцінювальний етап.

Виконання тестів

1. Прислівником називається незмінна самостійна частина мови, що виражає...

- а) ознаку предмета або їх кількість при лічбі;
- б) ознаку дії, ознаку іншої ознаки, ознаку предмета;
- в) додаткову дію або стан предметів.

2. Визначити рядок, у якому прислівник позначає ознаку предмета.

- а) діяти наперекір;
- б) поділити надвоє;
- в) читання вголос.

3. Прислівники із значенням ознаки дії, ознаки іншої ознаки у реченні виступають...

- а) означеннями;
- б) присудками;
- в) обставинами.

4. Прислівник змінюється...

- а) за числами, родами, відмінками;
- б) не змінюється;
- в) за відмінками та числами.

5. Синтаксична роль прислівника у реченні.

- а) виступає переважно другорядними членами речення;
- б) виступає переважно головними членами речення;
- в) не є членом речення.

6. Визначте ряд слів, в якому усі прислівники

- а) неуважно, спокійно, чудно, уночі, пронизливо;
- б) щойно, навесні, удень, вчорашній, надворі;
- в) угору, нашвидку, далекий, ліворуч, униз.

III. ПІДСУМОК УРОКУ.

- Яка частина мови називається прислівником?
- Яка морфологічна ознака прислівника є визначальною?
- Яку синтаксичну роль можуть виконувати прислівники в реченні?
- Яка роль прислівників у тексті та в мовленні загалом.

Домашнє завдання.

Виписати невеликий опис лісу із казки М. Коцюбинського «ХО», підкресліть у ньому прислівники. Визначте їх морфологічні ознаки, синтаксичну роль.

Пам'ятайте, щоб досягти успіху треба:

- Наполегливо працювати і вірити в себе.
- Не опускаєти руки, а вдосконалювати власний рівень.
- Не боятися критики.
- Не повторювати помилок.
- Намагатися знайти власний стиль.

ДИДАКТИЧНІ МАТЕРІАЛИ

Картки з прикладами прислівників

Приклади

Картка 1:

- **Слово:** «Скоро».
- **Тип:** Прислівник часу.
- **Приклад речення:** «Скоро прийде зима».

Картка 2:

- **Слово:** «Там».
- **Тип:** Прислівник місця.
- **Приклад речення:** «Там стоїть моя валіза».

Картка 3:

- **Слово:** «Досить».
- **Тип:** Прислівник міри.
- **Приклад речення:** «Він досить добре грає на баяні».

Картка 4:

- **Слово:** «Ніколи».
- **Тип:** Прислівник заперечення.
- **Приклад речення:** «Я ніколи не бачив такого».

Картка 5:

- **Слово:** «Дуже».
- **Тип:** Прислівник міри і ступеня.
- **Приклад речення:** «Вона дуже талановита людина».

Таблиця типів прислівників

Тип прислівника	Питання	Приклад
Прислівник часу	Коли?	«Сьогодні»
Прислівник способу	Як?	«Швидко»
Прислівник місця	Де?	«Тут»
Прислівник заперечення	Якою мірою?	«Ніколи»

Прислівник міри	Наскільки?	«Дуже»
-----------------	------------	--------

Тестові завдання

1. Вкажіть, який з наведених слів є прислівником:

- а) Біжить
- б) Швидко
- с) Красивий

Правильна відповідь: б) Швидко

2. Який тип прислівника позначає час?

- а) Міся
- б) Способу дії
- с) Часу

Правильна відповідь: с) Часу

3. У якому реченні вжито прислівник правильно?

- а) Вона біжить швидка.
- б) Він працює завжди.
- с) Вони гарна команда.

Правильна відповідь: б) Він працює завжди.

4. Позначте прислівники у реченні: «Вчора ми пішли гуляти далеко».

- **Правильні відповіді:** Вчора, далеко.

5. Складіть речення з використанням 2-3 прислівників.

- **Приклад відповіді:** «Сьогодні я пішов швидко до школи, але там було холодно».

Інтерактивні завдання

1. Гра «Знайди прислівник»:

- На екрані проекції показується речення, у якому потрібно швидко знайти прислівник та назвати його тип. Наприклад, «Ми бігли дуже швидко». (Прислівник: «дуже», тип: міри).

2. Конкурс на кращого знавця прислівників:

- Розділіть клас на команди. Поставте питання про прислівники, і команда, яка дасть правильну відповідь, отримує бал. Наприклад: «Які прислівники вживаються для опису способу дії?».

3. Картки зі словами:

- Створіть картки зі словами, і учні повинні класифікувати їх за типами прислівників. Наприклад, картки з «швидко», «вчора», «тут», «ніколи».

4. Вікторина на знання прислівників:

- Проведіть вікторину, де учні зможуть відповісти на запитання про прислівники, їх значення та вживання.

Вправи на опис картин, фотографій чи реальних подій із використанням прислівників

1. Опис картини (групова робота).

Мета: навчити учнів використовувати прислівники для створення емоційного опису.

Завдання:

- Учням пропонується репродукція картини (наприклад, природа, міський пейзаж чи подія).
- Групи складають текст-опис картини, використовуючи щонайменше 7 прислівників.
- Прислівники мають відображати динаміку (наприклад, «швидко», «плавно») або емоційність («радісно», «замріяно»).

Приклад картини: «Весілля в Київській губернії» Василя Тропініна.

На картині зображено українське весілля — яскраве, багатолюдне й емоційно насичене. Центральне місце займають молодята в традиційному вбранні, оточені рідними та гостями. Увага художника до деталей передає атмосферу радості й святковості: яскраві рушники, пишні вінки, жовто-блакитні стрічки на дівчатах. Гра світла та тіні робить подію, зображену на картині, ще виразнішою, тим самим підкреслюючи жвавість і динамічність сцени.

Завдання для учнів:

1. Опишіть емоційний настрій картини, використовуючи прислівники.
2. Складіть невелику історію про події, що передували або стали продовженням весілля.

2. Фотографія з подорожі (індивідуальна робота).

Мета: закріпити навички вживання прислівників для створення виразного тексту.

Завдання:

- Учні отримують фотографію (наприклад, лісова галявина, вершина гори, міський пейзаж).
- Завдання: скласти текст, використовуючи такі типи прислівників:
 - способу дії (наприклад, «тихо», «гучно»);
 - часу (наприклад, «раніше»);
 - місця (наприклад, «далеко»).
- Опис має бути емоційно забарвленим і передавати настрій фотографії.

3. Опис реальної події (письмова робота).

Мета: навчити учнів передавати динаміку подій за допомогою прислівників.

Завдання:

- Учні описують реальну подію (наприклад, шкільне свято, спортивне змагання, прогулянку).
- У тексті необхідно використати щонайменше 10 прислівників.

Зразок:

«Під час змагання учасники рухалися швидко й упевнено. Глядачі голосно підтримували спортсменів, які неухильно наближалися до фінішу. Раптом один із них упав, але одразу ж підвівся й хоробро продовжив біг. Усі радісно аплодували, коли фінішну стрічку перетнули разом двоє лідерів».

4. Вправа "Заповни прогалини" (мовна гра).

Мета: розширити словниковий запас учнів.

Завдання:

- Учням пропонується незавершений текст про подію чи картину, де пропущено прислівники.

- Вони мають заповнити пропуски, добираючи найбільш влучні прислівники.

Приклад тексту:

«Сонце ... заходило за обрій, забарвлюючи небо ... фарбами. Дерева ... хиталися під легким вітерцем. Усе навколо здавалося ... і таємничим».

(Відповіді: повільно, яскравими, плавно, спокійним).

5. Опис настрою персонажів картини чи фото (творча робота).

Мета: навчити учнів аналізувати емоції та відображати їх за допомогою прислівників.

Завдання:

- Оберіть картину чи фото з персонажами (наприклад, портрет або групу людей).
- Запропонуйте учням описати настрій і поведінку персонажів, використовуючи прислівники, що передають емоції (наприклад, «радісно», «сумно», «захоплено»).

Приклад завдання:

«Подивіться на фото групи людей на пікніку. Як вони проводять час? Які прислівники можна використати для опису їхньої поведінки?».

Зразок відповіді:

«Люди на пікніку сміялися голосно й щиро. Вони ділилися їжею радісно та весело, розмовляли жваво й захоплено, додаючи теплоти цьому моменту».

Дані вправи сприятимуть розвитку творчого мислення та мовленнєвої компетентності учнів, а також допоможуть краще засвоїти роль прислівників у створенні виразного тексту.